

HEISLER ANDRÁS

A zsidó VITAlitás

A zsidó naptárban elul hónapja az önvizsgálatot, a bűnbánatot jelenti. Mózes elul hónap első napján ment fel a Szináj hegyre, hogy az összetört kőtáblák helyett újra megkapja a parancsolatokat. A második kőtáblát már maga Mózes készítette – a Teremtő útmutatása alapján. Ros hasáná, azaz a zsidó újesztendő és jom kippur, az engesztelőnap a zsidók számára nem csak egy zsinagógai esztendő lezárását és egy újabb év megnyitását, de az elmúlt időszakokkal történő elszámolást, bűneink megbánását és a jövőben való bizakodást is jelenti. A ros hasáná és a jom kippur közötti úgynevezett félelmetes napok pedig lelki felkészülést és tisztulást hoznak a zsidó híveknek.

Rabbi Akiva egy allegorikus mondása szerint: „Zálogra mindent lehet kapni, a háló ki van feszítve minden élő felett; a bolt és a főkönyv nyitva, a kereskedő hitelez, de mindent felír. Aki kölcsönt akar, az csak jöjjön, de a végrehajtók egyre csak járnak, beszélik a fizetséget az embertől, annak tudtával, vagy tudta nélkül, és van erre hatáskörük. Az ítélet pedig jogerős!” Akiva szerint semmi sincs ingyen, mindenért fizetni kell, vagyis az ember felel saját tetteiért. Az ember élvezheti az élet minden örömet, de tudnia kell, mindezt csak hitelbe kapja, hisz a Teremtő mindent felír, mindennel elszámol, s nem tekint el a vétkesek megbüntetésétől.

Felelősen cselekedtünk-e a közösségeink érdekében?

Mennyi virtuális hitelt vettünk fel, s vannak-e vétkeink? Vajon jól sáfárkodtunk-e a Mazsihisz forrásaival, gondoltunk-e másokra? Mi, pestiek a vidékiekre, gazdagok a szegényebbekre, egészségesekek a betegreinkre, tudással bírók a tudatlanokra, vagy biztonságban élők a menekülőkre? Egyáltalán képesek vagyunk-e ösztönös számvetést csinálni arról, mit tettünk jól, avagy mit hibáztunk az elmúlt esztendőben? A Teremtő ugyanis mindent felír!

Egy esztendő alatt egy éven át tartott a vita. Vitatkoztunk chábád testvéreinkkel, vitatkoztak a budapestiek a vidékiekkel, rabbijaink egymással meg a hívőkkel, az apparátus a vezetéssel, a vallásosabbak a szekularisabbakkal. Nem kell ettől megijedni! A vita ugyanis a zsidó tanulás, a folytonos fejlődés, az innováció egyik legfontosabb része, s maga a zsidó pilpul pedig a talmud tanításának az a módszere, mely az ész élesítését, a gondolkodás erősítését hivatott szolgálni. A vitának ezt a szofisztikus módszerét állítólag még a 16. században élt Pollák Jakab prágai rabbi honosította meg, s mi nagy kedvvel élünk vele azóta is.

Ne féljünk tőle: a vita képes építeni

Az elmúlt zsinagógai évben egy ilyen hosszan tartó vitát követően döntöttünk egyik legfontosabb intézményünk, az ORZSE új vezetőjének személyéről. Vita előzte meg a Rumbach utcai zsinagóga felújításának részleteit, s még előttünk áll az a beszélgetés, mely az épület végleges használatát fogja meghatározni. 5779-ben tisztségviselői választások is voltak. Demokratikus intézményünk fontos mérőföldköve a vezetők kiválasztása. Felfogások, értékrendek közötti vita, majd a többség bölcsességének döntése. Közösségi döntést követően a megválasztottak beállnak a sorba. Aki bizalmat kapott az a többségi döntést elfogadja, ha nem, akkor tisztességet visszaadja. Ez a tisztességes, mert a vita tud építeni, de megvan a maga ideje és helye. Sokan és tisztességgel vettek részt a választási folyamatban, de volt olyan is, aki méltatlan szerepet vállalt. Emlékezzünk csak rabbi Akiva szavaira: „a végrehajtók egyre csak járnak, beszélik a fizetséget az embertől, annak tudtával vagy tudta nélkül, és van erre hatáskörük.” Az ítélet pedig jogerős lesz!

5779-ben aktív gondolkodás indult el a Síp utca szervezeteinek korszerűsítéséről. A Mazsihisz szövetségi szerepéről, érdekvédelmi funkcióiról, a BZSH vallási feladatairól, függetlenségéről, önállóságáról. A kérdéseket jól s rosszul értelmező érvek vitáját a két szervezet vezetőinek együttes ülése terelte konszolidált keretek közé. A közös cél a magyarországi zsidó tradíciók, a történelmi ortodoxia és a neológia megőrzése hosszú távon. S ha van közös cél, akkor már konstruktív lehet a vitatkozás a részleteken. Sokat beszélünk, s igyekeztünk tenni vidéki közösségeinkért. Sokszor a pénz, az álmok megvalósításának a forrása hatá-

(Folytatás a 2. oldalon)

(Folytatás a 2. oldalon)

SCHÖNER ALFRÉD

Évforduló és év-forduló

2019–5780

1. A 160 éves Dohány-zsinagóga

A modern kor zászlói üzenetértékekkel rendelkeznek. Kortárs tanúként a magyarországi zsidó történelem egy különleges időpontjáról – az 1988 tavasza és 1989 ősze közötti időszakról – írok. 1988 tavaszán már megjelenik Magyarországon Izrael Állam érdekképviselője. A történelmi hátteret jól ismerjük: 1967-ben a hatnapos háború következtében az akkori Magyar Népköztársaság egyoldalúan megszakította Izrael Államával a diplomáciai kapcsolatot. Az időpont kitörölhetetlenül belevésődött emlékezetembe. 1967-ben az Anna Frank Gimnáziumban azon a napon érettségiztem, amikor a Cáhál diadalmas hadjáratával új fejezetet nyitott a modernkori zsidóság életében. Érettségim napján a hős katonák megváltoztathatatlanul visszafoglalták Jeruzsálem korábban okkupált részét, s megszületett az egységes, szétválaszthatatlan Jeruzsálem, a zsidóság örök fővárosa. E nap azóta úgy ismert: *jom Jerusalajim*, Jeruzsálem napja.

Az 1980-as évek utolsó esztendeiben, amikor már érezni lehetett egy kicsit az „enyhülést”, létrejön a két ország érdekképviselője. Sőt izraeli politikusok is érkeznek Magyarországra. Mindegyik látogatást tesz a történelmi jelentőséggel bíró és a magyarországi zsidóság szimbólumaként számon tartott Dohány utcai zsinagógában.

Néhány olyan személyiséget említek meg, akik sok-sok más hivatalos elfoglaltságuk mellett fontosnak érezték, hogy ellátogassanak a Dohány utcai zsinagógába. Közülük Peresz később Izrael államelnöke, Samir és Saron pedig miniszterelnöke lett. Zevulun Hammer vallásügyi miniszter, az izraeli *Mavdal*, a vallásos cionista párt elnöke fiatalon, 62 éves korában hunyt el.

A 80-as évek harmadik harmadában a Dohány utcai zsinagóga egykori rabbijaként indítva éreztem magam arra, hogy a helyi közösség vezetésével egyetértésben két 3 méteres zászlót – a magyart és az izraelit – helyezzünk el a frigyszekrény előtti térben. Identifikációs jelként a magyarországi zsidóság kettős gyökerűségét volt hivatott szimbolizálni e gyönyörű épületben.

A kéttornyos épület portálja és a rózsaablak között a leghíresebb tórai mondatok egyike látható:

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם
„Készítsetek számomra szentélyt, hogy közöttük lakozzam.”
(Smot 25.8)

Az egykori Szentélyt követő zsinagógák rendeltetése, a kommentátor szavaival élve, hogy a szentség forrása legyen Izrael népe számára. Örök vágy, igény és remény, hogy az isteni jelenlét áldása örvendezteti az imádságba fordulókat lelkét.

S a zászlók felett hitünk egyik legfontosabb gondolatát a zsol-tárköltő fogalmazta meg. A frigyszekrény feletti tér büszkén hirdette-hirdeti a zsinagóga épületének

(Folytatás a 2. oldalon)

MESTER TAMÁS

Kedves Hittestvéreim!

Engedjék meg, hogy a zsidó újév alkalmából jókívánságaimmal köszöntsem Önöket, és ebből az alkalmából gondolataimat megosszam Önökkel.

Rajs hasonló előtt fokozottan érvényesek a hálél ima gondolatai: az ég az Örökkévalóé, de a Földet az embernek adta.

Az ember kezében van a világ, kezünkben van annak lehetősége, hogy alkossunk, újat hozunk létre, gyaratjuk a környezetünket.

A mi kezünkben van a lehetőség, sok esetben vissza nem térő módon, egyszeri esélyként, hogy értékeket hozunk létre, maradandót alkossunk vagy kijavítsunk, jobbá tegyünk valamit, amiről látjuk, hogy nem megfelelően működik.

Közeledik rajs hasonló, majd az őszi nagyünnepeink. Az ünnepek

160 éves a Dohány-zsinagóga

A 80-as évek harmadik harmadában a Dohány utcai zsinagóga egykori rabbijaként indítva éreztem magam arra, hogy a helyi közösség vezetésével egyetértésben két 3 méteres zászlót – a magyart és az izraelit – helyezzünk el a frigyszekrény előtti térben. Identifikációs jelként a magyarországi zsidóság kettős gyökerűségét volt hivatott szimbolizálni e gyönyörű épületben.

A kéttornyos épület portálja és a rózsaablak között a leghíresebb tórai mondatok egyike látható:

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם
„Készítsetek számomra szentélyt, hogy közöttük lakozzam.”
(Smot 25.8)

Az egykori Szentélyt követő zsinagógák rendeltetése, a kommentátor szavaival élve, hogy a szentség forrása legyen Izrael népe számára. Örök vágy, igény és remény, hogy az isteni jelenlét áldása örvendezteti az imádságba fordulókat lelkét.

S a zászlók felett hitünk egyik legfontosabb gondolatát a zsol-tárköltő fogalmazta meg. A frigyszekrény feletti tér büszkén hirdette-hirdeti a zsinagóga épületének

(Folytatás a 2. oldalon)

150 éves a pécsi zsinagóga

előtti hónapban, az ünnepek előtti utolsó napokban vagyunk. A megtérés hónapja elul hónap. A megtérés nem egy absztrakt, elvont fogalom, amely eszmei magasságokban létezik, hanem egyszerű tettek által közelebb hozható, kéznyújtásnyi közelségben lévő, elérhető lehetőség, amely fejben dől el.

Nemrég olvastuk zsinagógáinkban azt a mondatot, amely akként szólt, hogy „softim vösotrim sziszén löchó bisoórechó”.

A Tóra ezen utasítását a bölcsek véleménye értelmében nemcsak szó szerint kell értelmezni (bírákat és felügyelőket állíts kapuidba, azaz igazságszolgáltatást és közigazgatást kell működtetni), hanem átvitt értelme is van ezeknek a szavak-

(Folytatás a 2. oldalon)

RÓNA TAMÁS

Kedves Hittestvérem! Állj most meg egy pillanatra!

(Folytatás az 1. oldalról)

összegnek számított – ami egyben példát mutat nekünk, a kései kor embereinek arra, hogyan kell adakozni.

Egy alkalommal Mar Ukva befeleledkezett a tanulásba, és a felesége érte ment a tanházba, mivel aggódott érte. A tanházból közösen indultak hazafelé, és a rabbi, ahogy szokta, a szegény család ajtaja alatt megint elhelyezte a két ezüst zuzt, ám – írja a talmudikus főlíás – a szegény ember meg akarta tudni, hogy ki a jőtevő, aki nap nap után segíti őt és a családját, várakozva elrejtőzött tehát az ajtaja mögött, hogy személyesen tudja megköszönni a sok jóságot az ismeretlennek. Így amikor a pénz az ajtó alá került, az feltárult.

Mar Ukva és a felesége titokban szerették volna tartani kilétüket az adományozás magasabb szintjei szerint, ezért el akartak rejtőzni, hogy a szegény ember ne láthassa meg őket. Ám nem volt hová elrejtőzni, kivéve a pékség kemencéjét, aminek az ajtaja nyitva volt, és amiből nem olyan régen vették ki a frissen sült pékárukat. Nem volt mit tenni, ide bújtak el. A szegény ember nem találta meg őket, ám a kemence belseje süttött még a forróságtól, és Mar Ukvának a lába kezdett megégni. Ezt látta a felesége, aki ugyanúgy a kezével és a lábával támaszkodott a kemence falának belülről, és mondta a férjének, hogy nyugodtan lépjen rá az ő lábára.

A bölcs tanító, Izrael fiainak egyik meghatározó szellemi vezetője nem értette, hogy lehet az, hogy a felesége szentebb nála, hogy őt, azaz a feleséget megoltalmazta a kemencében az Ő.való, a rabbit viszont, aki hosszú évtizedek óta tanul és tanít, jótékonyt is gyakorol, nem oltalmazza. Miután mindezt a fájdalmát elmondja a feleségének, a rebbeccen megadja a választ a számára.

– Amikor az otthonunkba érkezik valaki, és látom, hogy éhes, akkor kenyeret adok neki. Ha látom, hogy valaki szomjas, vizet adok neki. Ha látom, hogy rongyos és foltos a ruhája, akkor ruhát adok neki. Azt adom, amire szükségük van.

A segítségadás lényege: azt próbáljuk adni, amire embertársunknak

szüksége van; az érzéki figyelmességünk vezet hozzá, hogy megértsük társunk fájdalmát.

Ezt a történetet a talmudikus és a későbbi irodalom piederstálra emeli, irányt és helyet mutatva, hogy miként fogadjuk az 5780. zsinagógai esztendőt.

A harmadik fogalom – a töfiló, az ima

A Talmud Rajs Hasónó 16a verzójában olvassuk az újév már jól ismert történetét. A Világmindenség Ura a trónusán ül, amikor a szolgálattév angyalok három könyvet hoznak sorjában elé.

Az első könyv a közepesek könyve, amelyben minden teremtetett lény neve bele van írva. Ez a könyv áll középen az Ő.való előtt. Majd érkezik két másik angyal, két újabb könyvvel. Az egyik az elmúlás könyve, a másik az élet könyve.

A közepesek könyvéből elkezdik kiírni az ott szereplő neveket, egyiket a másik után. Lesz, aki az élet könyvébe kerül, és lesz, aki az elmúlás könyvébe íratik be. Akinek a nevét beírják az első vagy az utolsó könyvbe, annak neve a közepesek könyvéből eltűnik.

5779. erev rajs hasónójakor megér-

MESTER TAMÁS

Kedves Hittestvéreim!

(Folytatás az 1. oldalról)

nak. Nem véletlen, hogy éppen elul hónapban hangzik fel ez az intelem: a fenti szavakat akként kell értelmezni, hogy a „kapuid” az ember szeme, füle és szája, amely nyitva van, mint egy kapu, és ezeken keresztül ki és be jár az információ. Az ember állítson öröket a szeme elé, hogy minél kevesebb frivol vagy haszontalan, értelmetlen dolgot nézzon.

A felügyelők a füle előtt azért örködjenek, hogy ne halljon lösen horét, és a szája előtt örök legyenek, hogy ne beszéljen olyan dolgokat,

kezett a közepesek könyve, az élet és az elmúlás könyve. Beíratunk. Egy évvel később az a könyv, amely az élet könyve volt, már csak a közepesek könyveként ismert. Tetteink, cselekedeteink az élet könyvének az Ő.való által adott ragyogását eltompították, így már nem nevezhetjük többé az élet könyvének.

Ám a Világ Alkotójának irántunk való bizalma nem mérhető, mert végtelen, ezért évről évre készít számunkra egy új élet könyvét, amelyben ott van a remény, a bizalom, a hit, egy új kinyújtott kéz az esendő, néha botladozó ember felé. Az ima ereje kezünkbe adja azt a tiszta szövetet, amivel a megtérés tükrét tisztán tudjuk tartani, és a kézben az erőt a jó cselekedetek tartják fenn.

Kérem az Ő.valót, a Mindenség Urát, hogy az 5780. zsinagógai esztendő a zsidó közösségek számára itthon és a távolban az épülés, a kiteljesedés, a szorgalmas munka, az egymás felé fordulás, a higgadt, körültekintő mérlegelés, a szeretetteljes megértés éve legyen.

Az Ő.való gazdag áldását kérem a magyarországi zsidóságra, a világ zsidóságára, és az egész Föld számára.

Jó évre irassunk, és pecsételtesünk be!

amelyek másokat sértenek vagy bánatnak.

Apró – vagy legalábbis kellő akarrattal megvalósítható – tettekkel elérhető a tsüve, a megtérés.

A közismert, a zsinagógákban minden évben olvasott Atyák mondásai szerint három dolgot tartson észben az ember. A Mindenható három módon rögzíti az ember tetteit: „van egy látó szem, egy halló fül, és minden cselekedetedet könyvbe írják.” Nemsokára számot kell adnunk tetteinkről a Világ Királya előtt: mind a jókról, mind a helytelenekről. Zsinagógába járó emberként úgy érzem, hogy az újév előtt az embernek úgy kell magára tekintenie, mint egy felalálónak, akinek a találmánya megvalósítására egy befektető óriási öszveget adott; a feltaláló kettős teher alatt van: minden évben egyszer be kell számolnia egyrészt az elmúlt esztendő eredményeiről, a már megvalósított lépésekről, másrészt a következő év terveit is be kell mutatnia. Be kell számolnia a múltbéli, már megvalósult és a jövőbeli, reményei szerinti megvalósuló eredményekről.

Pontosan ez jellemzi mindannyiunk helyzetét: ott kell állnunk a Világ Teremtője előtt, hiszen újév napjain minden teremtmény elvonul az Örök-kevaló előtt.

Amikor ránk kerül a sor, nekünk is számot kell adnunk egyrészt az elmúlt esztendőben véghezvitt tetteinkről, másrészt arról, hogyan akarunk viselkedni a következő évben, min akarunk változtatni, mit akarunk jó irányba fordítani, miben akarunk fejlődni.

Ezekben a napokban egy pillanatra meg kell állnunk, át kell gondolnunk, mit valósítottunk meg terveinkből, miben értünk el sikereket, az élet mely területén maradtak el eredményeink az elvárásoktól.

Ezekben a napokban az embernek lélekben „egyedül kell lennie önmagával”, azaz befelé kell fordulnia, át kell gondolnia az elmúlt évet és az előtte állót.

Zsinagógáink várnak, rabbijaink pedig örömmel fogadnak az ünnepeken és az azokat követő időben is mindenkit.

Kívánok minden hittestvéremnek jó beírat és bepecsételést a megtérés, az élet, a béke és a megélhetés könyvébe! Őszintén remélem, hogy mindannyiunknak sikereket, szerencsét tartogat a most kezdődő 5780. új esztendő.

Kívánom, hogy jó egészségben, boldog családi életben, sok örömben legyen része mindenkinek!

Lösónó tajvó!

SCHÖNER ALFRÉD

Évforduló és év-forduló 2019–5780

(Folytatás az 1. oldalról)

örök érvényű üzenetét, amely ilyenkor, a félelmetes-fenséges napok hangulatában, a lelkünkig hatol:

ממזרה שמש עד מבוא מהולל שם ה'

„Napkeltétől napnyugtáig dicsőítsék a Mindenható nevét!” (Zsolt.133.3)

2. A 150 éves pécsi zsinagóga

Óriási nevekből álló kántor delegáció érkezése hozta lázba a rendszerváltás évében a magyarországi zsidóságot. A pillanat atmoszférájától át-szellemült virtuóz zongorakísérő, cantor David Gildar, a Joszele Rosenblatthoz külsejében és hangai virtuozitásában hasonló Ben-Zion Miller, az elmúlt hat évtized vitathatatlanul legnagyobb kántorművésze, Moshe Stern, a carusói hangszépséget idéző Pinchász Rabinovitz, s a megjelenésében és hangterjedelmében is egyedülálló David Bagley jött el hozzánk.

A kántorművészek zenei produkcióját ovációval fogadta a több száz hallgató. Zsidók és nem zsidók.

Háromszor adtak koncertet a Dohányban, egyszer az Operaházban, ahol a zenekart Éli Jáfe, a jeruzsálemi Nagytemplom kórusának világhírű dirigense irányította, szemléelőrojt díszelgett szmokingján. Hatalmas sikert arattak a pesti Vigadó koncerttermében, a világhírű szegedi zsinagógában, és messze nem utolsósorban a most 150 éves pécsi zsidó templomban.

A gyönyörű Széchenyi tér magához öleli a kor egyik legszebb zsinagógáját. Külső megjelenése, enteriőrje invitálja a látogatókat.

A bejáratí portál felett Jesája próféta a maga nemében unikálisnak mondható, héber nyelvű mondata várja a híveket:

בית תפלה יקרא לכל העמים

„Házam az imádság házána neveztesse minden nép számára.” (Jesája 56.7.)

Ez a mondat inspirál, üzen, hogy a Baranya megye fővárosában is a központban álló zsinagóga mindenkit invitál, mindenkire hat.

S amikor David Bagley improvizált, az ősi zenei világot és a pillanat áhítatát elegyítette, felejthetetlen percek teremtve a zsinagóga népének. Egyetlen mondatot ismételt csupán a házánut áhítatával:

בית תפלה יקרא לכל העמים

„Házam az imádság házána neveztesse minden nép számára.” (Jesája 56.7.)

3. A 120 éves szolnoki zsinagóga

1898-ban, 120 évvel ezelőtt épült fel a szolnoki zsinagóga. Mindig, amikor ide belépek, egy kicsit úgy érzem, otthon vagyok.

Csak a hívek hiányoznak.

Belépve a szolnoki zsinagógába, kerestem a szentírásí üzenetet. Nem találtam! Az egykori feliratot, a zsoldárok mondatát „lemeszelte” a történelem. Varga Béla *A szolnoki zsidóság története* című monográfiájában azonban megtaláltam a zsoldárköltő mondatát:

שמש תפלה עדין, כל בשך נבאו

„Meghallója minden imának, te eléd járul minden halandó” (Zsolt. 65.3.)

A zsoldárköltő imára hívó, imádságot csalogató mondata így ünnepek előtti önvizsgálatra inspirál. Élünk vele, hogy gondolataink, bűnbánó imádságunk megérintse a Magasságot.

A zsinagógában, amikor tekintetemet feljebb emeltem, az egykori frigszekrény fölött megláttam a két kőtáblát.

A tíz igének a mi világunkban a két nagy világvallásnál, a zsidóságnál és a kereszténységnél fundamentumértéke van. A tíz igének, amelyet 1898-ban véstek fel, ma, rekonstruált állapotában, egy kis „szépséghibája” van.

Ez a tízparancsolat csak öt parancsolat…!

Jobb oldalon a mózesi első öt ige látszik, a baloldalon ugyanaz az öt!

A másik öt ige valahogy eltűnt?

Lassan eltűnnek a hívek, a szavak. Megsemmisülnek a betűk?

A 20. század közepének egyik kiemelkedő jeruzsálemi rabbija, Ávráhám Jichák Cook mondatát idézem:

„Vannak olyan emberek, akiknek köszi szívük van, és vannak olyan kövek, olyan épületek, amelyeknek mélyén, falaiban emberi szív dobog.”

Jubiláló zsinagógáink évfordulós, köbevésett üzenetei s a zsinagógai év fordulójának bűnbánó, önmagunkat vizsgáló intelmei előkészítik a hívó ember lelkét, hogy az isteni tanokat befogadva kiteljesedjék, job-bá válják.

וכך היתה תפלתו של כהן גדול ביום הכפורים

„Mikor a főpap kijött a Szentek Szentélyéből, így imádkozott.”

Legyen a Te akaratod, Istenünk, őseink Istene, hogy ez az év javunkra és népéd, Izrael javára váljon!

Legyen a Tőled jövő boldog élet éve, a harmat és az eső éve, oly év, melyben bűneink mind engesztelést nyernek!

Oly év, melyben megáldod kenyerünk és vizünk!

Oly év, melyben irgalmad megnyilvánul irányunkban!

Békesség s nyugalom éve, oly év, amelyben feltárod előttünk javaid kincstárát, amelyben Izrael fiaí nem szorulnak se egymásra, se más népre, mivel áldásod adtat kezünk munkájára!

A főünnepi muszáf gondolataival köszöntöm drága testvéreimet, és kívánok Izrael összességének

כתיבה וחתימה טובה

békés, nyugalomban eltöltendő új zsinagógai esztendőt!

HEISLER ANDRÁS

A zsidó VITAlitás

(Folytatás az 1. oldalról)

rozta meg munkánkat, máskor a figyelem, a mások szempontjainak elfogadása jellemezte. Vízpotkozunk mind-ezekről is: kevés a pénz, kevés a figyelem, vagy nem oda jut, ahol a legnagyobb szükség lenne rá, a döntések elfogadásában mégis demokratikus mechanizmusaink segítettek. A történelem során legtöbbet szenvedett vidéki zsidóság megmaradása fontos, ebben konszenzusra jutottunk. Mára csak egy szűk kisebbség nem látja be, hogy az erősebbeknek segíteniük kell a gyengébb közösségeket, hogy a szolidaritás nem egyfajta kommunista mákony, hanem törái parancs.

Maccabi Európa Játékok B

A tíznapos rendezvényt több évi előkészület vitái, a lebonyolítást a szervezők közötti viták, majd a sikeresen lezárult sport és kulturális programsorozat értékelését a közösség tagjainak vitái keretették. Jogos kritikai észrevételek, jó tanácsok és maliciózus megjegyzések sűrűjében csináltuk meg: minden idők legnagyobb európai játéka vagyunk túl, kétezer-ötszáz sportolót fogadtunk, hetvenötezer adag kóser ételmet készítettünk és szolgáltunk fel, teljes biztonságban, világszínvonalú sportlétesítményekben, fantasztikus hangulatban sportolhattunk, és péntek este telt házat varázsoltunk a Dohány utcai zsinagógába, ahol negyvenkét ország zsidó sportolói együtt énekeltek el a Hatikvát, Izrael Állam himnuszát. Borzongatóan gyönyörű-séges volt!

Sáná tová tikátévu!

Két beszéd Konrád György temetésén

RADNÓTI ZOLTÁN

1789-ben, Párizsban 17 pontban foglalták össze azt a nyilatkozatot, ami az emberi szabadságról, az igazságos társadalomról és a népfenségről szól. Ha itt és most minden egyes szót újból elmondanánk, és ti minden szót visszhangoznátok, akkor Konrád György szellemisége, reményei és álmai mindannyiunk szívében életre kelnek.

Ő pontosan tudta – jobban mindannyiunknál –, hogy az emberiség történelme: álmoknak sorozata.

Konrád György a világ minden álmát össze akarta gyűjteni, hogy odaadja a családjának és a világnak. Ez volt az ő lelke, azaz a testébe életet lehelő része.

Beutazta a tengereket, szárazföldeket. Útjai során az ő mindent észrevező, mindenre rámosolygó szeme meglelte az álmokat, és beemelte azokat az ő örökség és 86 esztendeig nyitott lelkébe, hogy azzal a konrádos, csodálatos precizitással leírja nekünk.

Tudta pontosan, hogy ha elhulajztana egy álmot valahol, akkor csonka lenne a műve... Vigyázott az álmaira, mert számára tény volt, hogy az nem az övé, hanem mindenkié.

Konrád György minden szava egy vállaltan szubjektív számadás az életéről magáról és hosszúra nyúlt huszadik századról.

2008-ban így írta az Inga című könyvében:

Unokáim kikaparják a hamuból a családi fennmaradás értelmét, és majd ők is kitalálják a saját életüket, de odáig már nem ér el a nagyapai látásom, megbízom bennük.

Dorka, Miklós, Áron, József, Zsuzsi és az unokák, Eszter, Gáspár, János és Ábel, Orsi, Olivie. Most itt állunk több százan... és lélekben több tízezren.

És látjuk öt mesebeli mezőkön sétálni –

látjuk, ahogy kézen fogja a családját, a barátait, az olvasóit, a világot,

látjuk, ahogy csodás álompalotákat épített gyermekeinek és unokáinak,

látjuk, hogyan minden szobán végigsétál és mindegyikben megáll egy pillanatra,

és látjuk, ahogy megölel titeket, mindenkit, az egész világot,

és látjuk, ahogy ti éreztétek az ő közellétét. Az ő ölelése az erkölcs érintése volt.

Egymás mellett megtanultatok szeretni. Álmodtátok egymás álmait – és azt közösen valósítottátok meg.

A Talmud (Beráhot 55b) ezt mondja az álmokról: Ámár rabbi Jochánán, slosá hálomot mitkájmin. A talmudi hagyomány szerint három álom teljesedik be. Itt és most egy dolgunk van: teljesítsük be mi közösen Konrád György álmait.

Hálom sel sáhárit

A felébredés előtti álom, a gyermekkor álma

Édesapjáról, édesanyjáról és nővéréről fényképet rakott fel a saját honlapjára. Ők lettek Berettyóújfalu egyetlen életben maradt teljes zsidó családja. Ahogy Judit mondta nekem, a férje – mindezek ellenére – képtelen volt a haragra. Tapintattal, megértéssel, élte sérthetetlen életét.

Lelkét, történelmét, sorsát, békévégyát, álmait könyvekben, formálta szavakká. Ő tudta, hogy az álom: az játék, mint az élet is... Ám azt is tudta, hogy néha komolyra fordul a játék. Az élet is, az álom is.

1973-ban 40 esztendő. Betiltották. Letiltották. Megiltották. Kiltották. Majd 1989-ben, talán a

legtisztább lelkű gondolkodóként, elsőként kap Kossuth-díjat.

Hogy miért? Ti jobban tudjátok nálam, hiszen Konrád György emberként, íróként, demokrataként

– mindig meglátta az árnyék mögött a fényt,

– mindig meghallotta a bántó szavak mögött a békés csöndet

– és mindig észrevette még az elviselhetetlen, csontig hatoló reménytelenségben az éppen feltűnő, majd tovareppenő szépséget.

Ő a mi kezünkbe, nekünk adta a 86 esztendejét. Erejét és derűjét. És ha kisgyermeki ragaszkodásunkkal álmodjuk Konrád Györgyöt, akkor – a zsidó hagyomány szerint – az ő álmai általunk teljesülnek be. Nőjünk fel hozzá!

Hálom shálám lo hávero

Az álom, amit társaink álmodnak rólunk...

Az egyetemi szerelem álma: Vera; a fiatalember szerelme: Juli; és az elmúlt 41 esztendő Judittal. Társlelekként.

Mindannyian tudjátok, hogy barátságban, érzelmekben soha nem érte be a középszerűséggel. Társként, apaként, nagypapaként, demokrataként példaképpé vált. Mindenkiből partnert nevelt önmaga számára.

Amikor pár perce, a zsidó hagyomány szerint a szív felett bevágtuk az inget, a család minden tagja egy áldást mondott. Így kezdtük: Báruh áta Adonáj! Áldott vagy, Örökkévaló! Köszönjük neked, Gyurit, aput, a nagypapát.

Milliónyi emlékkép él bennetek, ám egyik sem mondja azt: „nehéz, és nem tudom befejezni” és egyik sem mondja azt: „a szép álmok csalókák.”

Keressük meg és vigyük tovább közösen az ideákat, amiben Konrád György hitt. Töltsük meg ezeket az emlékképeket valósággal, és akkor ez immár nem álom, hanem ezek mi önmagunk leszünk.

És Konrád György beszélget velünk. Ha egyszerre álmodjuk meg mindezt, akkor a zsidó hagyomány szerint beteljesedik.

Veges miseomer, hálom senisáné

És a harmadik megvalósuló álom: az, amelyik megismétlődik.

Judit mondta: Gyuri boldog volt. Lánya Dorka, az évtizedes barát Haraszti Miki, és az írótlárs Závada Pál előttem szóltak az édesapáról, a barátról és a gondolkodó emberről, mindháromról, ami az élete volt. Az én szavam az, ami mindhármat magában foglalja: a lelkesedés.

Az emberi psziché megértése, megértése, becézése és leírása tette céltudatosá a napjait. Mindennap kereste az újat, a szépet. Csobánkán vagy Hegymagason, vagy a Torockó utcában.

És ma már ez az élmény. A megszokás majdnem azt mondatta velem: többé nincs közöttünk – de a megszokás pontatlan és megbízhatatlan fogalmazó. Mert nem igaz, hogy Konrád György nincs közöttünk. Hiszen a lelke, azaz a lelkesedése tovább él, betölti a világot. Bennünk él.

Kevés ember van, akiről ilyen biztosan mondhatjuk, hogy most is közöttünk van, amikor pedig hiánya nagyon is fájdalmasan hasít belénk, s amikor azért jöttünk ide, hogy mindörökké búcsút vegyünk tőle.

Az ő lelkesedése arra kér, hogy ne érjük be azzal a nagyon is sokkal, amit könnyű lenne elmondani róla, hanem amennyire erőnkben telik, próbáljuk meg együtt és külön-külön is felidézni a legtöbbet, amit ő jelentett és jelent számunkra, legfőképp azok számára, akik közelében élhettek.

Mert mily könnyű elmondani, hogy mi mindent tanultatok tőle az

emberség és az emberiség szépségeiből, a gondolkodás szeretetéből. Hogy valóban gyönyörű volt, ahogyan dolgozott. Am a legfontosabbról, amit tanulni lehetett tőle, nehezebb beszélni. Azt ugyanis szinte észrevétlenül, mert magától értetődően adta, sugározta magából: önmagát – mindenkinek.

Ez a napról napra, sorról sorra, betűről betűre visszatérő álom, ami a zsidó hagyomány szerint beteljesedik.

Ő is hitte, hiszen ezért írt, dolgozott – és mi is elhisszük. Tiszta szívből hisszük, hogy az ő lelki ereje megosztható, mint ez emlékgyertya lángja, és mostantól fogva betölti az egész világot.

A talmud szerint megkaptunk három álmot, rakjuk a párizsi 17 mellé.

Halom sel sáhárit – adja az Örökkévaló, hogy váljon valóra Konrád György minden olyan álma, amelyben gyermeki őszinteséggel fest le egy mindig kijavítható és éppen ezért reményteli világot,

Hálom shálám lo hávero – adja az Örökkévaló, hogy váljon valóra minden olyan álom, amit Konrád György szeretteit álmodtak meg róla, apaként, nagypapaként, férjként, barátként és példaképként,

HARASZTI MIKLÓS

Azok nevében búcsúzom Konrád Györgytől, akik soha nem lesznek képesek elbúcsúzni tőle.

Búcsúzom először is személyes barátai nevében, akiknek ő Gyuri volt. Akiknek az ő rossz időken is átmentett derűje, jóindulata, életigenlése szinte családi biztonságot kínált.

Búcsúznak tőle barátai a világban. Budapest, Berlin, New York és Hegymagas, élete helyszínei, amelyeket szeretett, és ahol mindig vártak a jöttét. Ahol rácsodálkozásaira és emberszeretetére vágytak, s az ő szüntelen érdeklődésének a fényében láthatták önmagukat.

Búcsúznak politikai barátai: a valahai Demokratikus Ellenzékben, amelynek oszlopa és nemzetközi nagykövete lett, és valahai pártjában, a Szabad Demokraták Szövetségében, amelyet odaadóan támogattott, amíg az a párt megérdemelte.

Osztottunk vele a visszavonhatatlan dicsőségben, hogy hazánkban honosítottuk az emberi jogokat, és osztottunk vele a csalódásban is, amiért a jogállamot nem tudtuk megvédeni. Ez a munka már másokra vár.

Sokan vagyunk barátai, nem is egy nemzedék, akik számára írása, hangja és személye életre szóló élmény marad. Nemcsak a gondolatai, hanem a lénye, az életvezetése és a személyes döntései is, mert útmutatót nyújtottak a polgári és az állampolgári lét hatalomdiktálta kettéhasadása közepette.

Művei a másként látás, másként gondolkodás, másként megszólalás kézikönyvei lettek, erkölcsi események túl az irodalmon, felrázták a magyar értelmiséget. A *Látogató* óta itt volt a bizonyíték, hogy az öncenzúra az egyetlen érdemes ellenfél, és hogy lehetséges a kompromisszum nélküli minőség.

Sem felforgatóbb, sem egyesítőbb hang nem volt az államkultúrában, mint az ő csendes beszéde az egyén szuverenitásáról. Ezzel szólította meg a fiatalokat is.

Ő történelmi katasztrófákon okult, de mesteriükkel fogadták a később születettek is, akiknek már „csupán” a kötelező hazugsággal gyűlt meg a bajuk. Most, hogy elment, már nincs ember, aki mindenben keresztülment, s nála jobban tudná, hogyan vezet a hazugság a gyilkossághoz, a tömegdal a tömegsírhoz.

Össze sem lehet számlálni, hány úton és módon lépett fel a szabadságért. A maga szabadságáért küzdött, de minden katalombába alászállt, és minden bátor társaságban előljáróként üdvözölték.

Kezdetben az értelmiségi közfelfogás volt a közös ellenfelünk, miszerint „tartsuk a szánkat, különben nem beszélhetünk”. Az őszinteségnek egyszerre ára és jutalma volt a belső emigráció, a függetlenség.

Gyuri letartóztatást is vállalt érte barátjával, Szelenyi Ivánnal. Az *értelmiség útja az osztályhatalomhoz* szerzőtársával, akivel évekig a valódi valóság tudományát művelték egy kutatóintézet fedezékében.

A hetvenes években Szentjóni Tamásék, Jovánovics Györgyek underground művészköre lett Gyuri új közössége, ahogyan Rajk Lászlóé és az enyém is. A kultúrpolitika kínálatából, a „támogatott, túrt, tiltott”-ból a *tiltottat* választottuk, és ezzel *szabaddá* nyilvánítottuk.

Fotó: Isza Ferenc

amiben csak áldás és jóakarát van,

Hálom senisáné – adja az Örökkévaló, hogy váljon valóra Konrád György sokszor megismétlődő reményteli álma egy szabad és demokrata világról, amelyről egy életen át írt papírra, gépbe, emberi szívébe és hallgatóságának lelkébe.

Tegyük meg minden tőlünk telhetőt, hogy beteljesüljenek ezek az álmok!

Konrád György itt hagyta nekünk az emberségét. Élünk vele, vigyük magunkkal, támogasson bennünket, legyünk többek általa. Órizzuk hűséggel, szeretettel, és

köszönő szavak között – és tudjuk: az ő akaratereje, azaz a lelke is bennünket erősít.

Konrád György, Jichák ben Joszef hákohén most az örökkévalóság felé vonul. Leh besáalom – menj békével őseid közelébe a szent találkozóra.

Hu jáászé sálom alénú – mondja a káddis utolsó sora –, ahogy jelenléd békét tudott teremteni az emberek között, akképpen teremtsen emléked és nekünk átadott lelked is békét az emberek között. Emléke legyen áldássá a világunknak!

Gyuri híd volt a művészi és a politikai szubkultúra között. Ő vitte át a ma is ajánlatos magatartási mintát, a „minthát”: hogy úgy éljünk, mintha szabadok lennénk.

A civilség úttörője volt a rendszerváltás előtt és után is. Az ő szemében a politikai világ két részre oszlott: ahol a civilek ellenőrzik a politikusokat, és ahol ez fordítva van. Olyan társadalomban volt civil, ahol ez tilos volt, és olyanban kellett meghalnia, ahol a civilség ismét üldözik.

Fiatalként tolsztojánus volt, és aztán a polgári engedetlenség, az erőszakmentes ellenállás hőse lett. Ezzel előkészítette a békés jogállami rendszerváltást, az akkori hitünk szerint utolsó forradalmat.

Életművének tetemes része került át a hivatalnokok és rendőrök olvasta irodalomba – de a szamizdatba is, házi könyvtárak féltett kincseként. Folyóirata a *Beszélő* és a *Hírmondó* lett, könyveit Demszky Gábor, Hodosán Róza és Rajk László AB Független Kiadója jelentette meg.

Konrád tette fel Magyarországot Közép-Európa térképére, azt pedig Európára. Két remekművű eszékötete, *Az autonómia kísérlete* és *Antipolitika* feladattá tette a jaltai világrend felszámolását, a vasfüggöny lebontását, Németország és Európa újraegyesítését, a civilségre alapozott civilizációt.

Realista optimizmusát a Baltikumtól az Adriáig, Németországtól Amerikáig tanulták és tanították. Ünnepezték az író és a civilizációs egyesítőt, Herder-díjtól Károly-díjig, a francia Becsületrendtől a német nagykeresztig. Évekig elnöke volt az írók globális közgyűlésének, a PEN Klubnak, és első külföldi elnöke a Berlini Művészeti Akadémiának.

Hatásának egyik titka a hangja volt, és nem csak a vigasztaló baritonjával. Érthető beszéddel nyitott fület a radikális igazságaira. Kilátott a valóságra minden katalombából és minden teóriából. A lázadást lefordította a normalitás vágyára. A rendszereket életre és személyiségekre bontotta le, és azokból rakta össze a világot.

Baritonjáról szólva, ő döntötte meg az egyik legerősebb tabut, amikor az első élő interjút adta Kasza Lászlónak. Említsük ezt meg abban az évben, amikor Gyuri elmegy, a Szabad Európa Rádió pedig visszatér.

Konrád György az utolsó író volt az állammal összekeveredett magyar kultúrában, aki még belülről értette ezt a keveredést, és az első, aki kívülről látta. Megköszönjük az íróknak és a személyeknek, az antivátesznek és az antipolitikusnak, hogy segítette a normalitást küszöbére lépniük. Még egyet lökhetne rajtunk, minden mozdulat számát.

Engedjenek meg egy személyesebb szót is.

A felnőtt életem akkor kezdődött, amikor megismertem őt. Apám és testvérem volt egy személyben, és feltételek nélküli társam a függetlenség kalandjában.

Nyugodj békében, barátunk, faggatózó Gyuri, pontos megnevező, földhözragadt realista, a tudat csodájával elteltó istenteremtő, politikán túli politikus, mindenkit megértő társadalombíráló, gyengéink kibeszélője, magyar nyelvteremtő, közép-európai mesemondó, szabadságjogaidból nem engedő polgár, boldog ember.

Válogatás a Zsidó Kulturális Fesztivál műsorából

Villányi Dániel zongoraművész estje

A Fesztivál első napjának estéjére jegyem a Wesselényi utca 17. szám alatti Erőműház I. emeleti Komolyzenei Szalonjába szolt. Gondolom, nem mindenki ismeri a környék egyik leglátványosabb épületét, ezért autentikus személyhez fordultam, mutassa be a koncert színhelyét.

Péronno Darabont Katalin kulturális szervező sok egyéb mellett elmesélte az alábbiakat.

Waltersdorfer János fűszerkereskedő házát 1902-ben vette meg a Székesfővárosi Cipész Ipartestület. Az épület lebontása után a telekre Kopeczek György terve alapján 1905-re felépítették ezt a szecessziós jegyeket is mutató, ám eklektikus székházat. Az ablakok Róth Miksa műhelyéből kerültek ki, míg a lakatosmunkákat Migray József készítette. Először Civil Házként, majd Községi Művelődési Központként, 2012-től Erzsébetvárosi Községi Házként működött. A Wesselényi 17 nevet tavaly vette fel az intézmény.

Házigazdaként **Bokor Gabriella** mutatta be **Villányi Dánielt** (néhai Kishegyi Árpád operaénekes unokáját), aki fiatal kora ellenére – bel- és külföldön folyamatosan képezve magát – máris nagyon sok sikeres koncertet tudhat maga mögött.

Rövid beszélgetésünk során a következőket mondta: *Kitöltöttem a rendelkezésemre álló időt olyan művekkel, amelyek az én szubjektív szempontjaim szerint jól működtek együtt.*

Mendelssohn zsidó származású, ami indulásnak remek volt, aztán a Brahms, ami a végén volt, szintén hordozza a közös hangnem karakterisztikáját, s máshogy, de mindkettő súlyos, viharos, drámai mű.

Beethoven – akinek Bonnban szobrot kívántak emelni, de ehhez pénz kellett, és a Mendelssohn-mű ehhez a gyűjtéshez készült felajánlasként – késői bagatelljei ideálisnak tünnek, mert minden szempontból a két szélső mű ellenpontjai, levegősebbek, s bár korábbiak a másik kettőnél, sok szempontból modernebbek, és ami azoknál szenvedélyben mutatkozik meg, az Beethovennél a transzcendencia.

Dániel hozzátette, az a legfontosabb, kire hogyan hatottak... Nos, ez valahogy úgy van, mint egy festmény esetében. Nincs két ember, akiből ugyanazt az érzést hozza felszínre.

Számomra Mendelssohntól a Variations sérieuses azt sugallta, hallgatván a zenében biztonságosan tájékozódó, megnyerő zongoraművész játékát, hogy közel áll a szívhez, s így mély impulzusokat tudott átadni. A téma kibomlása-kor kiteljesedett virtuozitása és profizmusa. Úgy éreztem, abban a művészen, aki ezt a könnyűnek nem nevezhető darabot így adja tovább, óriási lélek lehet.

Késői Beethoven (Hat bagatell, op. 126) most játszott első ízben Villányi

Dániel. Egy-egy mondat a „hatról”. Finom ráhangolódás, olykor sóhajnyi rövid akkordokkal, mint egy figyelemfelkeltő mese. Majd vízesés, béke, nyugalom. Határozott, ellentmondást nem tűrő akkordok. Hirtelen mint egy kérés – újra keményen, s ez váltakozott.

Brahms hét fantáziája (op. 116) számomra az energia, az erő és a gyengédség gyors váltakozása volt. Épp annyira sokszínű, amennyire a művész megálmodhatta. Círogató, gondolatébresztő.

A koncert végén a vájtfüllű közönség (telt ház) nagyon szeretett volna ráadás, többször visszatapsolták a rendkívül szuggesztív, csupa lélek, szerény, ám mégis határozott művészt, aki készült is erre, meghozza Schumanntól az Arabeszkkel, amit erre az alkalomra tanult meg, de végül a nagy hőség (30 fok feletti!) miatt ez a darab nem hangzott el.

Merem állítani, a következő évtizedek során akár vidéki turnén, akár országon túli koncertek során rengeteg örömet szerez hallgatóinak.

GJ

Best of Isten, avagy Tízparancsolat a színpadon

A Goldmark Terem telt háza már sejtetett valamit. Hogy témáját, műfaját tekintve egyedülálló dolognak leszünk részesei. Maga a program a Talmud Now és az Itt és Most Társulat közös szervezésében valósult meg.

A mikrofont a meghívott vendégek használták: **Schneider Anikó** Angelika domonkos nővér, **Balázs Gábor** esz-

metörténész, s olykor az improvizáló színészek közül **Varjú Nándor** is.

A székeken Varjú Nándor és a többi színész ült: **Bernát Imola Tímea**, **Borbás Gergő**, **Gregus László**, **Hollai-Heiser Anna**. A földön csengő, melyre akkor léptek rá, ha egy-egy téma kapcsán játék következett. Ilyen jeladó az előadók asztalánál is volt.

Varjú Nándor (aki egyben az est házigazdája is volt) bevezetőjében elmondta, a Tízparancsolat azt fogalmazza meg, hogyan lenne érdemes élni az életünket. Majd beszélt arról, hogy az improvizáció életünk részévé vált, egyfajta életmóddá alakult. Nem veheti és nem is veszi át a hit és a vallás szerepét, de így is hatást gyakorol. Egy ilyen műfajú előadás annyiban különbözik a kózházaitól, hogy ránk – emelte ki Varjú – muszáj hatnia a közönségnek. Amit kapunk a jelenlévőktől, legyen az akár reakció, akár egy-egy elcsípett mondat, azt igyekeznünk beépíteni, felhasználni játékunk során.

S az előadás kezdetét vette. Balázs Gábor elmondta, hogy a Tízparancsolat közös pontja a két vallásnak, a két kultúrának, ugyanakkor értelmezését tekintve sok a különbség is. Megjegyezte, hogy a tíz és a parancsolat egyaránt általánosan elterjedt tévhit, bár mindkettőt igaznak tekintjük. Olvasva az elejét, a „bevezető” szöveget, máris észrevehető, hogy nehéz azt parancsolatnak nevezni. (Folytatás a 6. oldalon)

„Egy tollpihe földre hullása is dübörgésnek hatott volna”

Korcsolán Orsolya estje

Hasonlóan a Fesztivál többi zenei programjának előadójához, **Korcsolán Orsolya** is valami újat és meglepőt kívánt felmutatni. Az elképzelés szerint a tánc felől közelítő három zenemű alkotta műsorát, társai ez alkalommal az Anima Musicae kamarazenekar muzsikusi voltak, **Sugár Gergely** vezényletével. Szerencsés választás, nagyon jó találkozás volt ez a pódiumon.

A műsor nem egészen pontosan követte a címet: Tangó, waltzer, klezmer, mert **Jávori Fegya** Klezmer szvitjével indult. A komponista szemezgetett a klezmer motívumkincséből és hangulataiból. Nagyon kedves, nagyon szerethető mű Jávorié, a mulatságos benne az, hogy minden részlete, mozaik-

Korcsolán Orsolya

Fotó: Purger Tamás

darabkája ismerős, holott valójában nem ismerjük. A fájdalmas hangú indító hegedűszólót Korcsolán játszotta, majd eltűnt a takarásban, átengedve a viláldzó, ellágyuló, táncra hívó részletek előadását a zenekarnak.

(Folytatás a 6. oldalon)

Zerkovitz, a slágergyáros

A slágergyáros címkével említi a Fesztivál műsora Zerkovitz Bélát. Tény, hogy az előző századforduló vendéglőinek, kiskocsmáinak cigány zenekarai igen sokat tettek azért, hogy fülbemászó dalait egy héten belül sokan füttyüljék (beleértve a suszterinasokat is). Zerkovitz valóban talentumos zeneszerző volt, mennyiségi teljesítménye lenyűgöző. Dalait a Hegedűs-zsinagóga falai közé szorított, jobbára koros urak és hölgyek hallgatták – és énekelték. Ez

(Folytatás a 6. oldalon)

Nógrádi Gergely főkantór, Kun Ágnes Annával a tóraszekrény előtt

Fotó: Purger Tamás

Szomorú vasárnap – kedden

Yiddish swing, írja a műsorfüzet, de persze **Malek Andrea** és a Soulistic ennél azért lényegesen többet kínál. De mit értsünk jiddis szvingen, amire a Hegedűs-zsinagóga-ba invitált a Fesztivál?

Malek Andrea – jiddisül és angolul

Fotó: Purger Tamás

Fotó: Szentgyörgyi Ákos

Sokszor megállapították már, hogy a klezmer hagyományosan táncmuzsika, a BKB előadásában azonban egyértelművé vált, hogy a most felhangzott formájában kifejezetten a dzsessz kategóriába sorolható. Hiszen van benne tangó, 19. századi szláv románc, és persze a közép-európai sajátosság: a jiddis kuplé. Ennek megfelelő is lett a hangulat a Dohány utcai zsinagóga zsúfolt terében – a szabadtéri rockkoncerteken szokásos sikoltozásokkal.

Jávoriék hangszereitől elszabadultak a zenei indulatok; az egymással felelgető klarinét, hegedű, harmonika, harsona, bőgő, zongora (és persze a komolyabb szólót azért nem élvező dob) csaknem táncra perdítette a közönséget.

Fegya két szólistavendéget hívott, **Fesztbaum Bélát** és **Jordán Adált**. Fesztbaumnak a terep és a műfaj nagyon ismerős, elzongorázta-énekelte Seress Rezső könnyes-bús dalait, amelyek az ő előadásában elhagyták a szöveg túlzott érzelmességét. És még meg is énekeltette a jelenlévőket! De hogy a nevetetés is jelen legyen, hát elhangzott Márkus Alfréd híres röhögő foxtrotta (Nevet a Róth, nevet a Tóth), és végül – bár mondta, még hozzá kell öregednie a szerephez – a Ha én gazdag lennék. Ilyen módon legendásan szellemes szövegével még Zsüti (G. Dénes György) is köztünk volt...

Kiemelem a műsorból **Gazda Bence** hegedűjátékát, különösen a Jávori-szerzemény Emancipált klezmer című kettősversenyben. **Nagy Anna** adta a harmonikasólistát. A mű páratlanságát az adta, hogy a két koncertáló (felelő) hangszert a legényes táncot idézte fel: mindketten a hangszerek játék határait feszegették. A Vivaldi vagy Paganini bonyolultságú motívumokat Nagy a hegedűhöz hasonló virtuozitással játszotta le.

Jordán is hozott olyan dalokat, amelyek zsinagógában talán még sosem hangzottak el: egy szvinget, egy cigányos dalt, meg Piaf különösen szép és erős Padam, padamját. Természetesen a koronát várta mindenki – jelen esetben a két énekes meg az egész zenekar produkcióját: autentikus kupléduettet, jiddisül!

Tapsorkán, egyébre nem is lehetett számítani.

BJI

letnek-e ma is szvinges dalok a retró jegyében, erre még talán lehetne igennel válaszolni – de azért az is inkább idézetszerű.

Vagyis arra kell gondolni, amit előzetesében a kiváló zongorista, **Jäger Bandi** mondott, hogy a múlt század harmincas éveitől kezdve léteztek szvinges feldolgozásai a jórészt kabarékban, legfőljebb mulatságokon énekelt jiddis daloknak. Az interneten keringő darabokkal lehetett kezdeni valamit (ő kezdett is!): áthangszerelni, átritmizálni, dzsesszesíteni, és ami a legfontosabb, a megfelelő énekes kezébe adni.

Malek Andrea bársony hangja sosem okoz csalódást; a zsinagóga meglehetősen nagy, de azért még így is intim tere alaposan megtelt. A hangulat viszont teljesen dzsessz-koncertes lett – emlékeztetve azokra az évekre, amikor ez a muzsika hosszú szünet után átkerült a túrt kate-góriába (a tiltottból).

(Folytatás a 6. oldalon)

IZRAELI SZÍNES

Etióp intifáda?

A Haifa melletti Kirját Hájimban egy szolgálaton kívüli rendőr randa-lírozó fiatalokra lett figyelmes. Megpróbált rendet teremteni a nyílt utcán, de azok kövekkel támadtak rá. A rendőr egyedül volt sokak ellenében, és életét veszélyben látta. Fegyverét használta. Lőtt, és pedig a támadók lába elé, elriasztás szándékával. Egy felpattanó töltény azonban az egyik rendbontót, a 19 éves Szolomon Teka nevű etióp olét halálosan megsebesítette.

Eddig a jogosan fellépő rendőr tanúsága.

A fiatalember temetését országszerte súlyos zavargások követték. Mobiltelefonokon, e-mailes levelezésen megszervezett szabotázsakciókra került sor, amelyeket etiópiai eredetű izraeli állampolgárok kezdeményeztek. Központi utakat torlaszoltak el, gumiabroncsokat égettek, autókat gyújtottak fel, rendőrökre támadtak.

Az Izraelben élő etiópiai származású közösség létszáma a jelek szerint elérte azt a kritikus tömeget, amely erőt ad a többség elleni erőszakos fellépésre.

Így volt ez minden európai és észak-amerikai városban, ahová tekintélyes létszámú afrikai közösség települt be. Tömegtüntetések, kirakatok beverése és gyakran kifosztása, az ott élő óslakosok megfélemlítése, a közbiztonság veszélyeztetése. Aki ezt a tényt megemlíti, számon lehet kérni rajta a politikai korrektséget, meg lehet gyanúsítani rasszizmussal, de a tények tények maradnak.

Nálunk, Izraelben több, de inkább kevesebb sikerrel folyik a hivatalosan zsidónak tekintett etiópiai bevándorlók integrálása. Az izraeli többség azonban nehezen fogadja be a megjelenésükben, kulturális hagyományaikban nagyon eltérő jövevényeket. Az önkormányzatok ódzkodnak befogadásuktól: egymásra hárítják a kormány által rendelt befogadást.

A lakosság is hasonlóan reagál. Askenázi és mizráchi egyaránt. Amelyik városnegyedben megjelennek a sötét bőrű szomszédok, onnan megkezdődik a helyiek kiáramlása. Ottmaradnak az alacsonyabb jövedelmű családok, amelyek nem képesek másutt lakást venni vagy legalább bérelni.

Az iskolákban hasonló a helyzet: ha egy osztályba sok etióp gyerek kerül, a másmlenyek más osztályba kérik magukat, és ha ez nem kivihető, iskolát váltanak.

Egyéni tapasztalat: buszsofőrökként kitűnőek, reflexeik köztudottan jobbak, mint az európai vagy a közel-keleti embereké. Pénztárosként feltétlenül becsületesek, megbízhatóak.

Autóbuszról leszállva egy etióp izraeli szaladt utánam: a zsebemből kiesett a tárcám az összes pénzzemmel és irataimmal. Ő vette észre és adta a kezembe.

Miért az ösztönös ellenérzés innen és onnan? Mert az averzió kétoldali. Különbözőnk. Senki sem tehet róla.

A mindenkori kormányzat a feszültséget minden eszközzel igyekszik enyhíteni. Amikor egy-egy etiópiai olé katoná sikeresen veszi a repülőtiszt vizsgát, a sajtó oldalakon át teríti az eseményt. Az egyetemeken minden erővel segítik őket, diplomásaik százalékaránya mégis alacsony.

Érzik, értik, hogy a társadalom egymásra épülő rendszereiben alárendelt szerepre vannak ítélve. Ahogyan Amerikában is, Európában is. És a hosszan tartó, megalázó kétségbeesés előbb-utóbb agressziót szül.

Izrael nagy kihívása, hogy megakadályozza a gyorsan szaporodó, etiópiai eredetű, önmagát zsidónak tekintő népcsoport elidegenülését.

Etiópia, háttér

1. Saját írásuk, ábécéjük van, sok ezer éves templomaik, évezredes szakrális hagyományaik vannak. Kultúrnép, nincs vita.
2. Etiópia a hatvanas évekig az egyetlen független fekete-afrikai állam volt (ld. Hailé Szelasszié, a „négus”, aki a második világháború, az olasz megszállás alatt Jeruzsálemben lakott, a hatvanas években Budapesten is járt), társadalmuk mégis visszamaradt.
3. A nyolcvanas években kezdtek csoportokban Izraelbe szállítani a magukat „Beta Jiszráél”-ként, Izrael házaként meghatározó etióp törzsek tagjait, akik korábban nem tudtak róla, hogy létezik egy zsidó nép szétszórva a Földön.
4. Nincsenek kohanitáik, nincsenek levitáik, mint ahogyan a „golá”, a száműzetés minden törzsében vannak, Lengyelországtól, Magyarországtól Marokkóig, Jemenig és Iránig. Nem őrizték meg a héber nyelvet és írást. A tóra egy géz néven nevezett nyelven maradt rájuk. Nincsenek rabbijaik, dájánjaik. Készjeik vannak, ritusvezetőik, ami szerintük a rabbinak felel meg. Zsidó voltak széles körben vitatott: aligha rasszizmus okán nem engedik őket pl. a kóser borgyártósor közelébe, ahol csak zsidók dolgozhatnak.
5. Afrikai probléma: állítólag jelentős hányaduk HIV-pozitív, és körükben a hepatitízis is gyakori. Az izraeli orvosi kar utasítására talán nem faji megkülönböztetésből semmisítették meg az etiópiai eredetű katonák véradag-jait.

Halmos László

Védőoltás bőrrák ellen

Kutatók egy csoportja a tel-avi- vi egyetemen olyan nanorészecskéket fejlesztett ki, amelyek védőoltásként használhatók a bőrrák ellen.

A kísérleteket prof. Ronit Szacsi-Fainro, az egyetem fiziológiai és farmakológiai tanszékének vezetője vezette, és részt vett benne dr. Ana Szkomprin, prof. Elena Florindo, dr. Dzso Koniut a lisszaboni egyetemről. Ők hallgatói csere keretei között töltötték egy évet Tel-Avivban.

A kutatók 170 nanométer nagyságú részecskéket fejlesztettek ki, és minden részecskébe rövidláncú aminosavakat építettek be, amelyek a melanomasejtekhez hasonlóak. Ezután állatkísérleteket végeztek melanomával fertőzött egereken.

A professzor asszony magyarázata szerint ezen nanorészecskék cukormolekulákat hordoznak, amelyek mintegy nyílként hatolnak be az immunrendszer idegsejtnyúlványaiba, így aktiválva a T-sejteket, amelyek támadják a daganatot.

A védőoltás ugyanúgy működik, mint a legtöbb hasonló, akkor aktíválódik, amikor az immunrendszert támadás éri.

Az állatkísérletek szerint az oltás hármas célra alkalmas: megelőzésre, a megjelent daganat kifejlődésének megakadályozására és a kialakult daganat kezelésére.

Leharpress

Meggyógyult a fényallergiás kisfiú

A 12 éves fiú vidáman pózol egy teve hátán a Júdeai-sivatagban. A nap hétágra süt, ő pedig pólót sem visel. A legtöbb gyermek számára ebben nincs semmi különös, A-nak azonban maga a csoda. A kisfiú ugyanis olyan fényallergiában szenvedett, amely a betegek csupán 1%-ánál fordul elő – írja a zsidó.com. A tünetek ötéves korában kezdődtek, s idővel olyan súlyossá váltak, hogy az életét veszélyeztették.

„Ez volt a legsúlyosabb eset, mellyel valaha találkoztam. Ezen a fiún egy idő után már egy zárt szobában, mesterséges fény hatására is allergiás reakciók mutatkoztak” – mondta dr. Juvál Tál, a jeruzsálemi Hádász Kórház allergológiai és immunológiai részlegének orvosa.

A fényallergia hatására akkor aktiválódik a bőrszövetekben lévő hisztamin, amikor a bőrt ultraibolya-sugárzás éri. A. esetében a fény viselkedést és kiütéseket okozott, melyek gyorsan szétterjedtek a bőrén. Időnként azt érezte, hogy összeszűkül a torka, ilyenkor nehezére esett levegőt venni és nyelni. Volt olyan is, hogy anafilaxiás sokkot kapott, amely az életét veszélyeztette.

„Vannak olyan emberek, akik hajlamosabbak az allergiás reakciókra, ám ritka az ennyire súlyos eset. A fényallergiát általában az immunrendszer helytelen működése okozza, és a páciensek 50%-ánál egy éven belül magától megszűnik. Három évvel a tünetek jelentkezése után a betegek 70%, öt évvel később a 90%-a gyógyultnak tekinthető. A. esetében a helyzet azonban egyre csak romlott. Állandóan két adag EpiPent hordott magánál, hogy roham esetén azonnal be lehessen adni” – mondta dr. Tál.

Izraeli startupok sikerei New Yorkban

Az izraeli technológiai vállalatok sikerének egyik kulcsa, hogy globális piacra terveznek. Vannak, amelyek Ázsia felé indulnak, mások az amerikai piacot szeretnék elsőként meghódítani. Az elmúlt években egyre többen választják New Yorkot, amely mára már komoly versenytársa San Francisco környékének.

A kétoldali gazdasági kapcsolatokat erősítő New York–Izrael Üzleti Szövetség legfrissebb jelentése szerint az izraeli alapítású vállalatok jelentős szerepet játszanak New York állam gazdaságában. A chutzpa nyomot hagy a Nagy Almán.

2016-ban a New York államban kihe-lyezett kockázati tőke 20 százaléka izraeli alapítású vállalatokhoz ment. Az állam GDP-jének 2,02 százalékát izraeli alapítású vállalatok termelték. Közvetlenül 24.850, közvetetten pedig 27.502 munkahelyet teremtettek az izraeli vállalatok. 2018-ban a bevételük 18,6 milliárd dollár volt, amely 33,8 milliárd dollár értéket jelentett a helyi gazdaságban. 506 izraeli alapítású vállalat otthona New York, amelyek között öt unikornis, azaz 1 milliárd dollár fölötti értékű, nyereséges startup található.

A Compass egy ingatlanfejlesztéshez köthető technológiai startup. A Payoneer egy digitális fizetési platformot kifejlesztő pénzügyi szolgáltató. A Lemonade biztosításokkal foglalkozó tech vállalat. A Taboola egy szoftver, amely segíti, hogy a felhasználók megtalálják az őket leginkább érdeklő tartalmakat, például hírek vagy videó formájában. A WeWork pedig közösségi irodákat üzemeltet a világ minden táján.

Az izraeli alapítású vállalatok többsége jelenleg az ingatlanfejlesztés, a pénzügyi szolgáltatások, a divat és a marketing iparágaiban tevékenykednek. A jövőben pedig a mesterséges intelligencia (AI), a drónok fejlesztése, a kibertartomány, az élettudományok, a megújuló energiák és a mezőgazdaság területén várható növekedés.

Izraeli Nagykövetség

Az izraeli alapítású, New York-i székhelyű WeWork co-working irodája Vancouverben

Fotó: Flickr

Ez volt a legsúlyosabb eset, mellyel valaha találkoztam – dr. Juvál Tál

A fiú édesanyja, egy jeruzsálemi pszichológus, a tüneteket először annak az antibiotikumnak tulajdonította, melyet fia a már meglévő tej-, burgonya- és barackallergiájára szedett. „Azt már tudtuk, hogy van olyan antibiotikum, amire szintén allergiás, tehát kézenfekvő volt ez a lehetőség. A tünetek azonban nem szűntek meg, különösen amikor a szabadban tartózkodott. Először azokon a területeken keletkeztek kiütések, melyek ki voltak téve a napsugárzásnak, de azután szétterjedtek mindenhol” – mondta az édesanya.

A család allergológusa azt ajánlotta, hogy A. használjon napkrémet, állandóan viseljen sapkát, hosszú ujjú felsőt és hosszúnadrágot, ami nem kis kihívás a forró izraeli éghajlaton. A fiút elvitték egy bőrgyógyászhoz is, aki megállapította, hogy a gyermek nemcsak a napfényre, hanem bármilyen látható fényre allergiás, így a napkrém nem jelent számára védelmet. Az orvos felhívta egy kollégájá, dr. Juvál Tál figyelmét a különleges esetre, ő pedig megpróbált megoldást találni.

A fiú állapota ezt követően tovább romlott, és már este sem volt biztonságban. Szimchát tóra ünnepén a fé-

nyesen kivilágított jeruzsálemi nagyzsinagógába ment a család. Hazafelé menet A. rosszul lett. Nem kapott levegőt, nem tudott nyelni, és anafilaxiás sokkot kapott. A szülők gyorsan beadták az EpiPent, és mentőt hívtak.

A kórházban dr. Tál egy igen erős gyógyszer, a Xolair alkalmazását kezdte el, melyet egyébként allergiás asztmában szenvedő felnőtteknek adnak. „Ezt a gyógyszert még sohasem adták gyerekeknek korábban, de nem volt más választásunk” – mondta az orvos. A kezelés bevált. Azóta A. háromhetente injekció formájában megkapja a szert, és szinte teljesen tünetmentesen él.

„Most már jól vagyok. Néha a fülem azért elkezd viszketni, és mielőtt megkapnám az újabb injekciót, néha viszket a bőröm bizonyos ruhaanyagoktól” – mondta a fiú.

A család nagyon hálás az orvosoknak, amiért megtalálták a megfelelő terápiát. „El sem lehet mondani, milyen egyszerű volt az orvoscsapat a kezdetektől fogva, különösen, hogy még sohasem találkoztak ilyen esettel korábban. Mindent megtettek, hogy A. ismét normális életet élhessen.”

Best of Isten, avagy Tízparancsolat a színpadon

(Folytatás a 4. oldalról)

Én vagyok a ti Istenetek, aki kivezetlek... stb. Hol itt a parancsolat? – tette fel a kérdést az előadó. Majd folytatta: ha a tízes számot nézzük, hány parancsoló módot tartalmaz a Tízparancsolat? Hát nem pontosan annyit...

Ennél a pontnál az improvizációs színészek – az addig elhangzottakhoz kapcsolódva – pár percre birtokba vették a színpadot.

Angelika nővér következett. Elmondta, hogy a tíz parancsolat alapvetően többféleképpen csoportosítható, eleve vannak olyanok, melyeket összevonhatunk vagy több részre szedhetünk. Például a tulajdonjoghöz fűződő is ilyen. Szólt arról is, hogy a katolikus egyházban az atyák is különbözőképpen vélekednek. Utalt többek között Szt. Ágoston atya kanoizálásával összefüggésben a számozásra is.

Balázs Gábor felvetette: képzeljük el a Kötáblát s rajta a parancsolatokat, és vegyük figyelembe, hogy nehéz volt kézbe venni, cipelni. És a zsinagógákban, templomokban csak az egyik oldalon lévő írást látjuk. Nem létezhetett ilyen megoldás. Tehát, hangsúlyozta, a Kötábla mindkét oldalára véstek, hiszen nagyon fontos szempontnak tartották a kő maximális kihasználhatóságát.

Ismét játék, kis jelenet következett: Szt. Ágoston töprengett rajta, mi az, ami kimaradhatott...

Majd a két vendég beszélt arról, ki írta a Tízparancsolatot, s zsidó-katolikus részről mit fogadnak el.

Angelika nővér szerint egyszerre íródott Isten és ember részéről, s elfogadják az eltérést. Balázs Gábor elmondta, hogy a keresztény hagyomány, kultúra számára az Újszövetség a fontos, míg zsidó vonatkozásban a Szövetség maga. Hozzátette az előadó: a kereszténység megjelenése előtt az volt a szokás, hogy a jeruzsálemi Szentélyben minden nap felolvasták a Tízparancsolatot, ám amikor ennek fontosságát elkezdtek hangsúlyozni, a szokás abbamaradt.

Improvizációs színészek: Kötábla, „mit kell belevésni” jelenet.

Kérdés hangzott el Varjú Nándortól, aki Gábortól várt választ arra, hogy zsidó szemszögből mi a véleménye Angelika nővér megfogalmazásáról, miszerint egyszerre Isten és ember írta a parancsolatokat.

Nincs konszenzus efelől, felelte az eszméletörténész. „Szólt, beszélt az Örökkévaló, és Mózes mint egy gép, írta a szöveget”, ahogy a középkorban próbálják értelmezni a prófécia fogalmát, és egyre többet tudnak az emberi lélekről, így egyre nagyobb hangsúlyt kap az a rész, hogy mi volt ebben az ember hozzájárulása. Egyyszerűen azt mondják, hogy nem olyan a kapcsolat, mint a véges és végtelen létező között. Hogyan működhetne ilyen írásmódszerrel?

Újabb kérdés Balázs Gábornak: hány parancsolat kezdődik azzal a szóval, hogy nem? A válasz: öt.

Angelika véleménye szerint az erős tiltások az emberi életet védik. A „ne csináld” gyermekek esetében általában csak azért is megtörténik. Olyan parancsok, amelyek a szó szoros értelmében nem azok, tiltások. Miért éppen tiltás az, amit nem szabad megcselekedni...

Gábor a jogrendre hivatkozott, majd egyebek mellett azzal érvelt, hogy manapság divatos a „pozitív identitás” kifejezés. Hozzátette: mindig akkor tudom, hogy ki vagyok én, ha tisztában vagyok azzal, hogy ki nem vagyok. A földi parancsok vagy egyértelműek, vagy nem.

Jelenet szakítja meg az előadást: a fontos, a nem fontos és közösség – mindennapos megfogalmazásában.

Balázs Gábor elmondta, hogy eszméletörténeti, vallási viták folytak arról, tollba mondták-e, volt-e közreműködő.

Varjú Nándor feltett egy újabb kérdést: mennyire egyértelműek a paran-

csolatok? Példának ezt a két tiltást említette: ne lopj (ne rabolj embert), ne ölj (ne gyilkolj).

Improvizációs játék. Feladat az, hogy egy színész kimegy, míg a többiek megrendeznek egy rendőrségi kihallgatást, kitalálnak egy bűnesetet, amit mindenképpen rá kell bizonyítani. A közönség szavazta meg, mit is követhetett el.

Ezután a két meghívott vendég a ne paráználkodj és a házasságtörés kifejezések közti különbséget taglalta.

Improvizációs jelenet: egy táskát kérnek a nézőtérrel. A téma: a feleség otthon felejt, a férj pedig éppen kutat benne, amikor a nő visszajön. Szemrehányás, féltékenység... sok-sok humorral.

A nővér lelki tüköreket nevezte a szituációt, s hozzátette, a „ne lopj” nem biztos, hogy tulajdonjogi kérdés. Zsidó oldalról Gábor válaszolt: a parancsolat két halálos véték között szerepel, a vagyoni lopást Mózes harmadik könyve taglalja.

Játék – jelenet. Téma: gyilkosság? véletlen halálokozás? bűntudat? Ezután a közönség aktivizálása következett, a következő felszólítással: mindenki kezdjen el beszélgetni a mellette ülővel (ahol nem jut pár, ott a színészek segítene), s a parancsolatokat végiggondolva mondja el, mi az, amiről legutóbb az eszébe jutott valamelyik. Vidám percek következtek.

Újra az improvizációs színészeké lett a színpad. Az időközben püspökké avatott, már idős két ember, Ágoston és Sebestyén az utolsó parancsolatokat vitatták meg.

Nándor válaszként a nővér felvetette a kérdését: értelmezési horizont alapján van-e szülőkre vonatkozó séma a hazugság megítélésében? Gábor nézte radikálisan más, mint a katolikus vélemény. Zsidó szempontból Ábrahám, Sára és az Örökkévaló interakcióját említette.

Angelika nővér szerint a bűnös tett nem lehet eszköze a jó elérésének. Minden eset egyedi – tette hozzá, – és sok a befolyásoló tényező. Például a félelem gátolhatja az igazmondást.

Újra a Társulat tagjaié volt a szó. Állásinterjú: mi hangzik el, és közben mit gondol a két fél?

A meghívott vendégek elemezték a látottakat. A parancsolatmegszegés és jöttet vonatkozásában Gábor talmudi példát taglalt, szóba került Szodoma pusztulása és Lót lányainak az emberiség kipusztulásától való félelem születte tette.

Ismét derűs percek következtek a Társulat művészei, ezúttal a bűnelkövetés jó cél érdekében kérdéskörben.

Következett a „best of” értelmezése a két vallás szempontjából, valamint az, kinek melyik a kedvenc parancsolata. Angelika – mint mondta – úgy látja a parancsolatokat, mint amelyek egy irányba mutatnak. Betartani, aszerint cselekedni az Istennel való kapcsolat erősödése, ez pedig az embertársakra vetül. Mondandóját két evangéliumi történettel támasztotta alá.

Ismét játék, a téma egy felelősségvállalás során kipattanó heves vita.

Ezután Gábor szólt a kérdéshez. Számára a tizedik a best of, két verzióval: ne vágyakozz, vagy ne kívánd meg... Két esetben is szerepel a Tórában, Mózes második és ötödik könyvében. Érzelmeket parancsol, ami teljesíthetetlen. Előír olyan dolgot, amit nem tudunk betartani: hogy ne kívájunk meg valamit, ne vágyjunk valamire. Egyik sem az egyéntől függ, s épp ezért ez a best of. A tizedik tükrözi a legjobban, hogy a vallás értelmében meggyünk a helyes úton, általában jó irányba.

Két színész a közönség által legnagyobb százalékkal választott helyszín kapcsán érzelmegazdag játékot ad elő.

Nándor gondolataiból idézek: meggyünk a helyes úton, jó irányba. A végtelen út a jó irány? Mi van, ha nem érkezünk meg? Erre nincs garancia. Példaértékű, hogy az utolsó parancsolat olyan, aminek nem tudunk eleget tenni.

Angelika nővér egyetértését fejezte ki, hiszen Isten ezzel olyan célt ad nekünk, melyet önmagunktól nem tudunk megvalósítani. Azzal picit vitatkoznék – tette hozzá –, ki mit lát bűnnek, áthágásnak. A mai fogalmak szerint ha megkívánunk valamit, arról nem tehetünk, azzal még nem követtünk el bűnt.

Néhány perces jelenetek, jellemző szokásrendszerrel. Téma: a bűnös vágy.

Programzáró gondolatok következtek.

Balázs Gábor: Az improvizációs színház sok szempontból rokona a Talmudnak. Arra épül, hogy az ember folyamatosan gondolkodik, semmi sem abszurd. Amit gondolok, ki is merem

mondani, majd visszalépni esetleg, és az egészet újrakezdeni.

Angelika nővér elmondta: bizonyos értelemben a katolikus Biblia értelmezése a feladata, ha találkozik „szövegekkel”, megpróbálja azokat életre kelteni. A színpadon mindaz, amiről érzékelni vagy kevésbé érthetően beszéltünk, életre kelt. Amit az Isten kimondott, az századunkban megjelent...

Gábor véleménye szerint a Talmud Now fontos eleme, hogy segíti a különböző kultúrák közti párbeszédet. Angelikánál, aki nem melleleg hebraisztika szakra jár és Talmudot tanul, jobb beszélgetőpartnert nem lehetett volna találni. Köszönöm, hogy itt volt velünk, részt vett ezen az eseményen – fordult a nővérhez. – Az nem magától értetődő, hogy a Goldmark Tereben a Fesztivál során vendégként egy beöltözött apáca is részt képezi egy zsidó programnak.

Angelika nővér elmondta, mennyire élvezte ezt az estét, számára megtiszteltetés, hogy itt lehetett, és mindenkinek köszöni azt is, hogy sokat tanulhatott az elhangzottakból, a látottakból.

Összefoglalásként Varjú Nándor és az improvizációs művészek kiragadtak egy-egy mondatot az eljátszott jelenetekből, kezdetben fegyelmeket, majd a végén mindnyájan egyszerre, s egymást túlkiabálva, amolyan zsidósán zárták a műsort, amit a nézők vastapsal jutalmaztak.

(Folytatás a 4. oldalról)

Ami a dalokat illeti, egy nagyobb blokk valóban jiddis és angol nyelven hangzott el, például a kuplé a szegénylős kőről, amit ha szövege alapján nem is értettünk, de akkor is mulatságos tudott lenni. Aztán jöttek a zenei játékok: egy Seress Rezső-stílusú orosz románc spanyolul (Utolsó vasárnap) – bossanova ritmusban. A Médele (kb. Leányka) jiddisül és angolul, argentin tangó ritmusban. (Egyébként ez a vérpezsdítő dél-amerikai ritmusképlet többször is megbolondította a dalokat. A

„Egy tollpihe földre hullása is dübörgésnek hatott volna”

Korcsolán Orsolya estje

(Folytatás a 4. oldalról)

A Vonósszerenád, ez a csaknem félórás zenei udvarlás volt a zenekar erős dobása. Ebben került elő a valcer, Csajkovszkij legbájosabb romantikus keringője. (Bevallom, sokkal jobban kedvelem a híres és épp ezért agyonjátszott Rózsakeringőnél is.) Itt mutatkozott meg Sugár Gergely vezénylési stílusa. Mint egy hajlékony balettművész, szinte eltáncolta a művet, és a zenekar ezt hasonló hajlékonysággal viszonzta. Már az előző számnál is érezhető volt, de itt különösen, hogy sikerült sok-sok olyan pianissimót is felszínre hoznia, hogy hozzá képest egy tollpihe földre hullása is dübörgésnek hatott volna. (A Budapest Music Center akusztikája példásan támogatta ebben.) Mert tudjuk, hangosan játszani könnyű, ámde halkan...

A nagyon várt Korcsolán-program, a tangó zárta az estet. Maga a zeneszám Ástor Piazzolla argentin zeneszerzőé, de a helyzet bonyolultabb ennél. A különböző időkben írt négy darabot együtt szokták játszani Négy évszak Buenos Airesben címmel. Igen ám, de mivel maga a zeneszerző is elég szabadon kezelte művét (értsd: koncertjein beleimprovizált), a kilencvenes években az orosz Leonyid Gyesztyanyikov meglehetősen agresszíven átszabta. Többek között az eredeti Vivaldi-hegedűversenyekből is beleillesztett idézeteket, sőt a hatalmas kikötőváros zajait is. A végeredmény több mint érdekes.

Korcsolán Orsolya példásan és lenyűgözően szólaltatta meg a zenemű nagyon nehezen lejátszható mozaikját, amibe bele lehetett érezni az utcai verekedést és a parkban táncra perdülő kontrasztjait is. Olykor tangós ritmikával, tangódallammal, a túlsó félteke hangulatával szólalt meg, máskor meg a hegedű húrjainak a húrláb mögötti recsegésével távolította el a hallgatót a szinte táncolható zenétől. Tegyük hozzá: az egész kísérő zenekarnak recsegnie kellett! Az összehatás – átmenet a koncertdarab és az alkalmazott muzsika, filmzene között.

A dísztapos sikerű hangverseny ráadása ismét egy tangó volt, ezúttal szólóhangszerre, Carlos Gardel (a tangókirály) darabja, a Por una cabeza. Aki ismeri, tudja, hogy nehéz annyiszor hallgatni, hogy az ember megunja. Most is elvárásolt.

BJI

Zerkovitz, a slágergyáros

(Folytatás a 4. oldalról)

csupán azért lepott meg, mert már ez a korosztály is csak nagyszüleitől, szüleitől hallhatta, ismerhette őket.

Az egyórás potpurit a szöveggényv szerzője, **Nógrádi Gergely** szellemes ötlettel a zeneszerző saját, előkészített sírbeszédére fűzte fel, így a címszerepben **Koltai Róbert** elmesélhette a roppant sikeres komponista életét, megspékelve bő másfél tucat nagyon ismert slágerével.

Ily módon olyan verzió született – mivel Zerkovitz dalainak jelentős része az operettszínpadról került a vendéglátás háttérzenéjébe –, melyben nagyszínpadi énekesek ellenpontozták Koltai elbeszéléseit. Ez még akkor is kétesélyes játék, ha terem kicsi. Itt közepes volt, de **Kun Ágnes Anna, Fellegi Balázs** és **Nógrádi Gergely** azért mégiscsak operisták. Ezt a nagy kontrasztot **Neumark Zoltán** zongorakísérete támogatta meg.

Félig szcenírozott előadást rendezett **Gaal Ildikó**, az urak udvaroltak az éppen aktuális hölgynek (Integrál Böske, cselédlány, táncosnő, Bözsi-kémdrága stb.), időnként táncra perdültek, vagy éppen (a dal szerint) kakaskodtak...

Fellegi Balázs basszusával pompásan parodizálta a századforduló öblögetős stílusú éneklését, Kun Ágnes Anna szép világos mezzoszopránja alkalmas volt kacérságra, olvadásra, némi perlekedésre. Nógrádi Gergely tenorja sokszínű volt és nagy dinamikai különbségeket mutatott fel, ami kellett is a szanzonek vagy kuplék előadásához. Koltai hatalmas színpadi rutinnal tett úgy, mintha több hangja lenne. (Amikor aranylemezes lett, csodálkozva mondta is, hogy ő nem is énekes.)

Ezekhez a bájos közhelyeket, coelhoi bölcsességeket felvonultató, máskor meg szellemes szövegű sramli-länderekhez, foxtrottokhoz, slow-foxokhoz ma már inkább társítanánk kicsit visszafogott, színészi és nem operaénekesi előadásmódot. De azért nem lehet kizárólag a hangtechnikai nyakába varrni, hogy a középhangok alig jutottak el a terem végébe, és a gyors váltásoknál az intim suttogást (a nyakba éneklést) nem követte a technika.

A rendező nem akart nagy dolgokat előállítani a pódiumon (túlzás is lett volna), de azért zárásnak operettfinálét kaptunk, a csokorba fűzött kedvencek ismétlésével – nagy tapsos sikere lett.

BJI

Szomorú vasárnap – kedden

közönséget nemkülönben: jól lehet rá ülve táncolni...)

Seress nélkül nincs fesztivál, Malek Andrea előadta a Szomorú vasárnapot – angol nyelvű változatban is. Az egyújjasan kitalált dallamocská drámává lett. Érdekes: minél kevesebb marad az eredetiből és minél többet ad hozzá az előadó, annál jobb.

A második blokkban már kevésbé volt jiddis a program, hatalmas világláger is került bele, mint Legrand nálunk Szélmalom címen ismert, Oscar-díjas dala (The windmill of your mind) – és még egy

nagy népszerűségű Legrand-kompozíció a Kamaszkorom legszebb nyara filmből (Egy nyáron át azt hittem én...).

A fesztivál – és a helyszín – hangütésének megfelelően Malek ihletetén énekelte **Pajor Tamás** magyar szövegével a mindent túlélő várost köszöntő Jeruzsálem-dalt, zárásként pedig elhangzott a szerelmes tekintet feltétel nélküli tisztelgése az emberi szépség előtt, a csúfondárosan kedves Bei mir bist du shein. A ráadás a Sálom, sálom volt, mi más...

BJI

APRÓ- HIRDETÉS

VEGYES

Üzemorvosi, háziorvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITA-PHARM. Hétfő–szerda 15–16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Műfogsorrögzítés miniimplantátumokkal. Bp., Szt. István krt. 4. III. 1. 320-4778. www.drviragdental.hu és www.mini-implantatum.hu

Színes és fekete-fehér nyomtatás, másolás, plakátnyomtatás, névjegykészítés, diplomakötés, könyvnyomtatás a Mammut III. em. 312-es üzletben és a Balogvár u. 1. alatt. Messinger Miklós, www.recontact.hu, +36-20-934-9523.

Közös képviselet, társasház-kezelés, Budapest. Dr. Bíró Anna, 06-70-505-9394, 06-70-383-5004, info@drbiroanna.hu

GÁBOR ESZMERALDA becsüs, műgyűjtő készpénzért vásárol festményeket, tört- és fazonaranyakat, ezüstitárgyakat, bútorokat, órákat, bronzokat, herendiket stb., teljes hagyatékot. Kiszállítás díjtalan. Üzlet tel.: +36-1-789-1693, 06-30-898-5720, www.aranybecsus.hu

Régiség, festmény, ékszer, hagyaték vétele a legmagasabb áron, azonnali készpénzfizetéssel. Kárai Galéria, 1077 Budapest, Wesselényi u. 9., a Dohány-zsinagóga mögött. 06-1-344-2728, 06-20-924-5370, karaigaleria.hu. 25 éve a magyar műkereskedelemben.

Egy pesti születésű, vidéken élő, holokauszt túlélő, idős, magányos asszony keresi hasonló sorsú, humoros, kedves, jólelkű férfi társaságát. 06-30-292-3687.

168/68/79 éves férfi keres hozzáillő társat. Komoly kapcsolat jelégre a kiadóba.

172/95/41 éves fiatalember keres hosszú távú kapcsolatot hozzáillő hölgy személyében. 06-30-720-9697

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek

Szövetségének lapja

1075 Budapest, Síp u. 12.

Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@mazsihisz.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadótulajdonos:

Mazsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 4800 Ft

Külföldre 6800 Ft/év

USA és Izrael: 7500 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUBB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsek: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(1)-767-8262-es számon.

Szedés, tördelés:

WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomdai munkák:

mondAt Kft., www.mondat.hu

Felélős vezető: Nagy László

ISSN 0133-1353

Egy példamutató katolikus kezdeményezés

Az alábbi levelet a Hitközség kapta. Közlését – a szerző beleegyezésével – fontosnak tartjuk, mivel a benne írt kezdeményezés sajnos ritkaságnak számít.

Támás Péter úr idén tavasszal a falunkban Nagydorogon járt, az egykor itt létező zsidó hitközség temetőjében, hogy – mint a Mazsihisz Vidéki Temető-rendezési Csoportjának vezetője – adatokat kérjen az önkormányzattól. Kicsit úgy éreztem újra, hogy élelem van helyezve az Úr lámpása, ami egy szűk ösvényre mutat, csak félek még igazán komolyan rálépni...

Tavaly augusztus elsejétől szolgálók itt. Az első hónapokban tudomásomra jutott, hogy valaha zsidó közösség élt a faluban. Ezért meglátogattam a temetőt, amit igen szomorú állapotban találtam.

Akkor megdöbbenésemnek is hangot adtam sokfelé, hogy mennyire képmutatók tudunk lenni mi, keresztények, akik hirdetjük a zsidó Jézust, közben pedig mossuk kezünket, ha saját dolgunkat kéne a Jóisten előtt és az emberek előtt igazsággal rendbe tenni. A falunkban nemcsak hogy nincs még emléktábla sem arról, hogy itt valaha zsidó közösség élt, de református lelkész kollégámat és a helyi cigányság néhány tagját kivéve nem találkoztam olyan emberrel, aki komolyan vette volna a számvetést, vagy egyáltalán akarna valamit kezdeni a témával. Nem elég jó szándékúnak lenni – és azt is csak titokban, mert abból táplálkozott a jól ismert passzív együttműködés is. Tettekre van szükség. Bár azt sem tudom, hogy én mennyire vagyok kész erre a szellemi harcra...

2018 novemberében, a zsidó temetőt látva, meg szembesülve a zsidó közösség valaha volt létével szembeni közönnnyel, hirtelen felindulásból készítettem egy Facebook-bejegyzést meg egy Youtube-videót „Sokk a nagydorogi izraelita temetőben” címmel.

De azt hiszem, ez nem az a kő volt, amitől kiterült volna Góliát... Nem mertem nyíltabban felvállalni a konfliktusokat.

Aztán idén nyáron a plébániai hittan-táborunkban a katolikus gyerekeinknek próbáltam egy kis fejtárgítót tartani, amolyan „Jézus ám zsidó volt, képzeljétek!” hangulatban... Itt akartam kicsit tudatosítani azt is, hogy a falunkban létezett egy zsidó közösség. Ez a videó is kikerült a Youtube-ra, címe: „Egy katolikus pap fújja a sófárt, és a zsidóságról tanít a hittantáborban”.

Nem könnyű a hallgatást megtörni! Még nehezebb a szeretet forradalmát beindítani a saját szívünkben és másokéban! Hála Istennek, hogy sikerült jó barátságba kerülnöm egy jó szándékú nagydorogi cigány családdal: László Józseffel, Kálányos Erzsébettel és gyermekeikkel. 2018 decemberében, épp az adventi öröm vasárnapján, náluk ebédeltam. A végén, kifelé menet a kapuban, mintha egy sugallat arra készített volna, hogy megkérdezzem: Nem tudja-tok, melyik volt a zsidó imaház a faluban? Erre ők: Hát a miénk! Ez itt!

Olyan csodálatos pillanat volt az! Józsi és Erzszi már sok helyre elutaztak velem, együtt hallgattunk Izraelből érkezett zsidó előadókat. Erzszi még azt is elárulta, gyerekkori álma, hogy elutazzon a Szentföldre. Amióta ezekről a dolgokról beszélgetünk, hogy majd egyszer el lehetne helyezni egy emléktáblát a házukon, meg hogy rabbi is jönne ám ide arra az alkalomra, ha elfogadja meghívásunkat, azóta elkezdtek csinósítani a konyhát, mert „ide nem akárhik fog-nak ám bejönni!” Ez annyira megmengetti a szívemet!

De az is igaz, hogy nem tudom, milyen lépésekben induljak szembe ezzel a nagyon is létező, az egész „jó szagú” magyar hallgatással, amivel csak tovább keményítjük a szívünket, és imára kitárt vagy összekulcsolt kezeink mögött szégyen, büszkeség, félelem, macacsság és sok más undokság van. Ezt a tagadást a saját életemben is tapasztalom, de le akarom bontani a hazugság kis és nagy falait. Végül is ezért írok Önöknek.

Református lelkész kollégámnak, Surányi Réti Katalinnak mondtam, hogy a zsidó temetővel kapcsolatban és ezzel az egész dologgal számot vetve, beszédet szeretnék tartani az önkormányzat egyik ülésén. Katinka örömmel támogatta ezt.

A fő célom az, hogy tényleg megrendüljenek a szíveink, és aztán valahogyan a falunk közössége erkölcsileg, lelkileg és anyagilag is vegye ki a részét ebből a számvetésből. Azt hiszem, nekünk nemcsak semlegesen adakoznunk kellene arra a célra, hogy méltó módon megtörténheszen az emlékezés a temető, a volt zsidó imaház és a közösség létre, hanem szívből bocsánatot kell kérnünk azért, amit a „mi kis falunk” tett a zsidó közösség ellen. Ez tulajdonképpen csak folytatódik tovább, ha nem történik szembefordulás öseink bűneivel, amikor hagyták vagy egyenesen támogatták a nagydorogi zsidóság elűldözését. Nemcsak tördelni szeretném a kezemet és sután keresni a szavakat, hanem nyíltan kémi az Igazság Lelkét, aki nem akar elfélni, de meg akar szabadítani minket a félelmeinktől és az átkos örökségünktől.

Elsősorban arra kérem Önöket, imádkozzanak azért, hogy sikerrel járjak, és a saját szívemben és másokéban is elinduljon a valódi áttörés, „a hallgatás leplének szétszakítása”, ahogy Jobst Bittner fogalmaz nagyszerű könyvének címével! Másodsorban pedig azt kérem, segítsenek nekem megismerni Nagydorog zsidó múltját. Szeretnék úgy beszélni és cselekedni, hogy a tényeket a lehető legjobban ismerem. Ezért kérem, hogy adjanak lehetőséget egy személyes találkozóra!

Cseh Péter Mihály,
római katolikus pap,
nagydorogi plébániai kormányzó

Dr. Ungár Richárd z”l

Naponta emlékeztünk meg a Kazinczy utcai zsinagógában töltött éveinkről.

Naponta énekeltük együtt az ott hallott niszachokat, Fisch József főkantort szólóit.

Havonta hozta írásait a szerkesztőségbe, amelyek igazi „Dob utcai” humorral voltak telve.

Utolsó tanúja volt az elmúlt században virágzó pesti ortodoxiának.

Amikor kórházba került s meglátogattam, szerettei kezűkkel tördelve fogadtak: már nem beszél, meg sem ismer bennünket – vége.

Engedjenek az ágyához! Csukva volt a szeme, én a füléhez hajoltam és halkan énekelni kezdtem: Löcho dajdi.

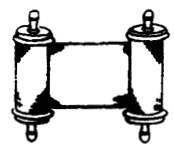
Csoda történt. Csatlakozott, és a kórház szobáját, folyosóját betöltötték a dalok, az ősrégi melódiák.

Énekelt!

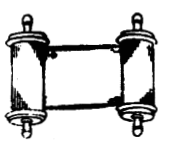
Olyan kifogástalan dallam- és szövegmondással, mintha nem telt el volna azóta 70 esztendő.

Nyugodj békében, Ricsi!

kápe

IMADÓK

Templomok	Péntek este Okt. 4.	Szombat reggel Okt. 5.	Péntek este Okt. 11.	Szombat reggel Okt. 12.
Dohány	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	18.30	9.30	18.30	9.30
Thököly út 83.	18.00	9.30	18.00	9.30
Hunyadi tér 3.	18.00	9.00	18.00	9.00
Bethlen tér 2.	17.30	9.30	17.30	9.30
Nagyfaluvaros u. 4.	17.40	8.00	18.00	8.00
Scheiber S. u. 2.	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	18.00	8.00	18.30	8.00
Kórház (Amerikai u. 53.)	17.30	7.30	17.30	7.30
Páva u. 39.	18.00	9.30	18.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	18.00	9.30	18.00	9.30
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	18.30	9.00	18.30	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Dessewffy u. 23.	18.35	9.00	18.35	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		9.30		9.30
Pesterzsébet (Vörösmarty u. 8.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Vác (Eötvös u. 3.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	19.00	8.30	17.20	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	17.30	8.00	17.00	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Füdfő u. 1.)	18.30	8.30	18.30	8.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.30		18.30	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	

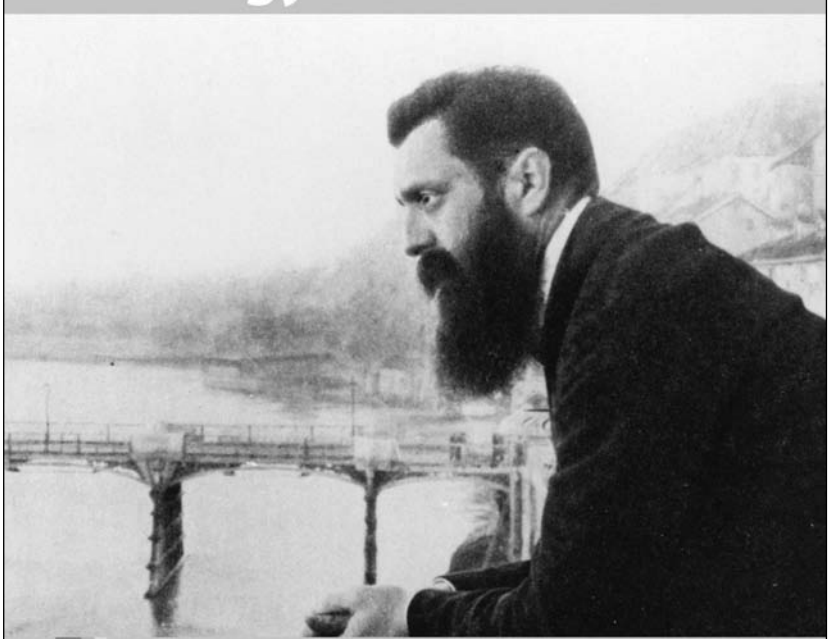
NAPTÁR

Oktober 4. péntek
Oktober 5. szombat
Oktober 8. kedd
Oktober 9. szerda
Oktober 11. péntek
Oktober 12. szombat
Oktober 13. vasárnap
Oktober 14-15. hétfő, kedd

Tiszi 5.
Tiszi 6.
Tiszi 9.
Tiszi 10.
Tiszi 12.
Tiszi 13.
Tiszi 14.
Tiszi 15-16.

Gyertyagyújtás: 6.00
Szombat kimenetele: 7.02
Erev jom kippur KOL NIDRE 5.52
Jom kippur MÁZKIR. Vége: 6.54
Gyertyagyújtás: 5.46
Szombat kimenetele: 6.49
Szukkot beköszöntése: 5.43
Szukkot 1-2 (okt. 19-ig)

Herzl Tivadar örököi hagyta nekünk....

Biztosítani akarjuk a zsidó nép és Izrael Állam létének folytonosságát.

Az Ön öröksége is hozzájárulhat e célhoz.

Keren Hayesod - United Israel Appeal,
a szervezet, amely Izrael részére gyűjt adományt.

Tőlünk megtudhatja hogyan

E-mail: legacy@kh-ua.org.il

Telefax: +972-4-6263636

Mobil: +36-30-7154136

Sotheby's

EST. 1794

Londoni árveréseinkre keressük neves festőművészek alkotásait

SOTHEBY'S WIEN, HERRENGASSE 5, PALAIS WILCZEK, 1010 WIEN
INFORMÁCIÓ +43 (0)1 512 47 72 VIENNA.OFFICE@SOTHEBYS.COM
SORAYA.STUBENBERG.REPRESENTATIVE@SOTHEBYS.COM

ISIDOR KAUFMANN

A Regiségkereskedő

Sotheby's New York

2006. december 13.

\$772 000 világrekord

áron eladva

Kálmán Manci emlékére

Kései főhajtás

Tartozásom van. Szeretném törleszteni...

Kezembe került egy 1942-ben nyomtatott, füzet formájú könyv. A címe: Hol volt, hol nem volt. Írója Komlós Vilmos, a feledhetetlen emlékü komikus, minden idők legnépszerűbb Sajója, aki kávéházi törzsasztalnál rendre dühbe gurult Hacsek úr bárgyú értetlensége miatt. „Vili bácsit” – már fiatalon majd mindenki így nevezte – hit-társaihoz hasonlóan leparancsolták a számára is világót jelentő deszkákról. Hogy fenntartsa családját, közreadta emlékiratait, és könyvét, olykor házról házra járva, ő maga árusította. Olvasom a könnyes-mosolygós történetek között, hogy – valamikor még a húszas években – a Színházi Élet országos kedvencversenyén a békéscsabai közönség órá és Kálmán Manci szubrett-re adta a legtöbb szavazatot. Énekes-táncos duettjük „frenetikus sikert aratott a Fővárosi Operettszínházban”.

Betűvető pályám több mint hat évtizede alatt jó néhány szubretről, primadonnáról írtam – de Kálmán Manciról még nem. Neve évtizedenként egyszer ha felemlítődik valamelyik magyar lapban, ám hogy valójában milyen rangot érdemelt ki Thália papnőinek sorában, hogy ki is volt ő, arról csak elvétve esik szó.

Kényszerű kötelességem, hogy felidézsem az emléket

Budapesten született, 1904. szeptember 11-én. Mint akkortájt oly sokan, ő is Rákosi Szidi „mama” színiiskolájában tanulta választott hivatásának mesterfogásait. Vizsgaelőadásán Latabár Kálmánnal adták elő a Leányvásár dzsigoló-dalát. Még nincs tizenhét éves, amikor egy évadra Debrecenbe szerződik, hogy ott menten főszerepekkel halmozzák el. Búcsúféléptekor a debreceni lap 1922. július 28-i tudósítása szerint „virágot, rengeteg ajándékot (közte egy 200 ezer koronás szőrmebundát) és vastapsot is kapott”.

Am ennél többet is köszönhet a debreceni pályakezdsnek. Az ÉLETÉT!

Pécs, Békéscsaba, Győr, majd a munkácsi székhelyű Ruszinszkói Magyar Szintársulat a rövidre méretett pályá állomásai. A Felvidék Blaha Lujzájaként is említették, jóllehet a csehszlovák hatóságok nem egy – irredeantának ítélt – előadásukat betiltották.

Az egyik ungvári újság ekként méltatja 1926-ban:

„A Szubrett. Pajkos kis kobold. Tülfinomult gyerektelte groteszkül villózik a táncban. És hogy gúnyolódik! A szerepet, az operettet, az életet gúnyolja valami egész mélyről jövő humorral... Nincs ebben a kicsi nőben egy csöppnyi hiúság sem. Aki úgy el tudja csúfítani magát, mint Kálmán Mancit a Mágnes Miska Marcsájaként – csak azért, hogy élethűen hozza elénk a koszos kis cselédet –, az több mint színész. Az művész.”

A felvidéki sikerévek akarata ellenére érték véget. Egy irredeantának, „magyarkodónak” ítélt dala miatt – amelynek szövegét is ő írta – megismerte a kassai börtöncella hűvösét, ha csak né-

hány órára is, majd nemkívánatos személynek minősítve távozott a számára mind idegenebb országból. Vidéki sikerei után, a harmincas években szerződött Budapestre, fellépett a Józsefvárosi, a Bethlen téri meg a Belvárosi Színházban. Már a film is megtalálta, amikor – 1938-ban – gyermeket szült. Úgy tervezte: kis ideig a családjának él. Akkor az anyaszerepben remekelt. A negyvenes évek elején tért

meleg tapsai honorálták Kálmán Mancit az őt ért méltatlan támadásért. A rendőrségnek azonban figyelmébe ajánljuk, hogy jó volna utánanézni, ki rejtozik az ilyen, mindenképp inscenált botrány hátterében.”

Mi a történetek háttérja?

Kálmán Mancit a főpróbát megelőző héten Pestre utazott, hogy jelmezeit átvegye a szabójától (akkortájt a színmű-

volna vissza sikerei színhelyére, ám az ő számára a reflektorok kihunytak: nem akadt színidirektor, aki szerződtehetne volna. Most nem a csehszlovák hatóságok, hanem az akkori magyar törvények parancsolták le (őt is) a színpadról...

Nem ez volt az első pofon, amely származása miatt érte. Hadd idézzem a Pécsi Lapok 1924-ben megjelent írását: „Hírlapi polémiák, primadonnaháború s rengeteg munka után eljutott a Három grácia első előadásához. Rég előzőtt meg bemutatott a közönségnek oly nagymérvű érdeklődés, mint a Három gráciáé. A nyilvános főpróba zsúfolt nézőtér előtt, a legforróbb hangulatban folyt le. A tetszés őszinte hangulatát a második felvonás közben botrányosan dissonáns hang zavarta meg: a karzatról néhányan útszéli módon, fütytyezővel adtak »véleményüknek« kifejezést. Egyéni vérszegény vállalkozásuk azonban a közönség döngő tapsviharába fulladt. A fegyver visszafelé sült el, s a közönség őszinte,

vészek maguk készítették színpadi ruháikat; a vidéki szerződés egyik feltétele volt, hogy mekkora a ruhátáruk). Távollétében mit sem sejtett ama „hírlapi polémiákról”. Jelesül arról, hogy a vetélytárs primadonna „pártfogója” – a másik pécsi újság szerkesztője – rápirított a színház vezetőségére: „Miért arra a Kálmán Mancira osztják a Három grácia meg a többi magyar nagyoperett főszerepét, akinek arcán fájának összes vonása fellelhetők?” Vélemény véleményyt, hírlapi válasz hírlapi választ követett – szó esett talentumról, táncudásról, életkorról –, mígnem elérkezett a főpróba napja.

A Pécsi Lapok tudósításából kitűnik (nem véletlenül idézem): „Az előadás érdekességéhez tartozik az is, hogy azt egy páholyból nézte végig a pécsi közönség régi, elismert kedvence, Komlós Vilmos, ki a darab 141 budapesti előadásán vett részt.” Vili „bácsi” értesült a hírlapi csatározásokról, és – tán az egykori partnernőt erősítő – jelen akart lenni...

Manci nem tudta, csak érezte, hogy valami nincs rendjén. Partnerei a szokásos premierláznál is nyugtalanabbak voltak. Külön meglepte, hogy Komlós Vilmos az előadás előtt nem tréfálkozni ment a színpad közepé, hanem aggodva kérdezte:

– Nem vagy ideges, Mancikám?

Az egyik jelenetben partnere, Jávor Antal kilöki egy hintán a nézőtér felé, túl a zenekari árkon, az első sorokig. A szubrettnék feltűnt, hogy a közönség leszegett fővel ül: nem követték a megszokott, rajongó férfitekinteteket.

Majd felhangzott az első fütyty!

Aztán a második.

Majd a pfűjolás, és másodpercekkel később az ellentüntetéssel felérő, dübörgő vastaps.

Jávor Antal szinte kirángatta a színpadról a már zokogó színésznőt. Az akkor allig húszéves (!) primadonna a rosszullet határán támolyogott:

– Megbuktam... Kifütyülték!

A vendég pályatárs, Komlós Vilmos rohant le hozzá a páholyából, és kézen fogva ő vezette vissza a színpadra.

Amikor két évtizeddel később fel kellett varmi a sárga csillagot, mintegy szalmaszába kapaszkodva, levelet írt a kormányzónak: utalt a felvidéki vendégzerepléseire, mikor is magyarságért, a magyar szó terjesztéséért hurcolták meg. Válasz – kell-e hangsúlyozni? – nem érkezett!

Am a hála – ki sejtette ezt előre? – olykor váratlanul bukkan fel...

Gyalogmenetben hurcolták Németország felé. Kényszerképzetek tették mármár közömbössé. Hallani vélte férje jajveszékését az öbudi téglagyárban, aztán egy lövést, egy sikolyt hallott, majd a döbbsent csöndet... Egy holttest földből kiálló lábán idős édesanyja csizmáját vélte felismerni... Gyermekét pedig – így hallotta – a Vöröskereszt me-nekítette el, de ki tudja, hová?

Eközben a férj (akinek volt mersze megszökni az őt kísérő nyilasok gyűrűjéből) a mamával meg a fiúval együtt a Pozsonyi út egyik védettnek vélt házában reménykedett a majdani viszontlátásban.

Aki még bírta, azt Hegyeshalomig hajszolták. Aki nem: lelőtték.

Percekre voltak az osztrák határtól, amikor egy jól fészült, lakkszizmas csendőrszázados magához intette:

– Ugye maga Kálmán Mancit? Ha a nevét hallja, kilép a sorból!

S Kalotay csendőrszázados – aki debreceni jurátus korában egyike volt a rajongóknak, akik a lovak helyére állva húzták a primadonna hintáját – egy Budapest felé tartó transzportba osztotta be a csaknem negyedszázad távlatából soványan-elynyűtten is felismert szubrettet. (Kalotay Árpádról az interneten olvasható, hogy négy embert, köztük három nőt mentett meg a Németországba hurcolástól, ám más összefüggésben, a deportálási parancsok egyik túlbuzgó végrehajtójaként is említik a nevét. A tovatúnt huszadik század köztudottan az ellentmondások évszázada volt...)

Az aggodás, az éhezés a gettóban és egy részeg nyilas ütlegetése (miközben testével hat és fél éves fiát takarta-védte) megtámadták a szívét. A nyilas gumibotjával a karját verte; a már megkopott-féltett emlék, a Debrecenben kapott, 200 ezer koronás szőrmebunda sem tudta enyhíteni az ütések erejét. A

karja annyira megdagadt, hogy a bundát képtelen volt levetni, le kellett vágni róla... A felszabadulás napján lakását bomba pusztította el, a gettóból hajdani otthona felé vándorozva még látta a füstölgő üszköket. Ami a bútorokból épségben megmaradt, azt két kezével kotorta ki a romok alól.

Várt, hogy erőre kapjon; kezdetben nem mert a színpadi visszatérésre gondolni. Aztán a színiiskolai partner, Latabár Kálmán kíséretében megjelent az „igazoló bizottságnál”. Egy Jákó Pál nevű tótumfaktum fogadta:

– Az elvtársnő miért csak most kopogtat? Hol volt akkor, amikor Gobbi Hildák a romokat takarították el a Nemzeti színpadáról?

– Nekem előbb a saját életem romjaival kellett számot vetnem, uram.

– Sajnálom, elvtársnő, elkésett. Nagyon elkésett! (Ki tudja, az életem?)

Az irodából kifelé menet már mosolyogni tudott:

– Kálmán, finálé, függöny! Én ebben az országban többé nem lépek színpadra... Megint kifütyültek, az ám... De a vastaps most elmaradt... Abgangnak megteszi?

Rossz, keserű abgang volt

Később így vigasztalta magát: „Én most mit játszhatnék? Öregedő kulák-asszony?” Am megöregedni nem volt módja-ideje: ötvenegy éves korában, 1955 csikorgóan hideg telén, december 12-én a harmadik szívroham végzett vele. Csöndes temetése volt...

Hajdani partnerei, tisztelői is eltávoztak azóta az evilági színpadokból, hozzátartozói szétszéledtek a nagyvilágban, s mégis (ki tudja, kiknek a jóvoltából?) mindig virít friss virág a sírján, van kavics a sírkövén.

Miért éreztem kényszerítő kötelességnek, hogy írjak egyszer a Színész-nőről, a Szubretről, a Pajkos kis koboldról, aki operettes könnyedséggel küszört fel hivatásának meredek csúcsaira, de mielőtt az ormot elérhette volna, pályáját torzóna tette a történelem? S miért éppen nekem kellett papírra vetnem e történetet, aki – misoda fájó paradoxon! – soha nem láthatam színpadon?

Mert a fia vagyok...

Földes Tamás

Programajánlat

OKTÓBER

Spinoza Színház
(1074 Budapest, Dob u. 15.)

Október 9. (szerda) 19 óra:
Rejtő-Nádasi: Balfácánok – kabaré
Október 10. (csütörtök) 19 óra:
Szenes Hanna – zenés játék életéről, saját verseivel
Október 12. (szombat) 19 óra: A Pulitzer-ügy – doku-dráma
Október 15. (kedd) 19 óra: Végző: Molnár Piroska, Csáki Judit

Október 17. (csütörtök) 19 óra:
Kálmán Imre, az operettkirály – premier

Október 19. (szombat) 19 óra:
Szervét Tibor rendhagyó estje: A lát-hatatlan írás

Október 26. (szombat) 19 óra: Fülke – pszichothriller – premier

Október 28. (hétfő) 19 óra: Premier Players – lemezbemutató koncert

Október 29. (kedd) 19 óra: Kálmán Imre, az operettkirály – zenés játék

Október 30. (szerda) 19 óra: Gábor György: Mózesből Jézusig

Október 31. (kedd) 19 óra: Szinetár Miklóssal Rangos Katalin beszélget

Bergengóciában

ÖNINTERJÚ

– Gyermek vagyok, gyermek lettem újra? Ajv, rabbi úr, meseországba került?

– Nem, Izraelbe!

– Akkor ez valami kódneve a Szentföldnek?

– Olyasmi!

– De miért nem Izrael?

– Jaj, maga ezt nem érti! Az ántivilágban ez a név csak elemi csapások, merényletek és Méir Vilner kommunista párttitkár témában került szóba! Köreinkben a feketén tett látogatások „Bergengóciába” irányultak!

– Na de most Izraelben járt, rabbi úr?

– Igen, sőt IGEN! Két nap lelki feltöltődésre („Látogatásának célja?”).

– Sikertől?

– De mennyire! Először is a különbség: ezúttal egy baráti országba utaztam!

– Mi újat látott?

– A legfeltűnőbb a hangulatkülönbség a két ország között! Ott: mosoly, nevetés, segítőkészség! Itt: a csend, a maguk elé meredő emberek, kivéve a kütyüjüket böngészőket, akiket látható, hogy nem vicceket olvasnak! Azután a zebrák tiszteltben tartása: ha két ember csak beszélget átkelés előtt, már akkor is megállnak a kocsik! Azután az autósoknak zöldnél a váltás előtt figyelmeztetően villog a lámpa, nehogy belefussanak a tilosba! Nálunk Nyíregyházán láttam hasonlót, szegényebb is a helyi rendőrség, mint a fővárosban!

– Hogy lehet az, hogy egy 70 éves ország, körülveve az őt elpusztítani akarókkal, háborúkkal, merényletekkel, rakétákkal, késelésekkel – ilyen vidám?

– Na, ez az! Nem tudom, nem értem!

– Talán az időjárás?

– Az is lehet! Fogjuk rá!

Kardos Péter

...és ideje van a nevetésnek

